

20750

T. C.
Marmara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

**OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA
OKÇULUK SPORU VE TEMEL TEKNİKLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet İNAN

**Danışman:
Prof.Dr. Coşkun ALPTEKİN**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İstanbul - 1992

ÖNSÖZ

İnsan, hayatını devam ettirebilmek amacıyla değişik faaliyetlerde bulunur. Bu durum çok eskilere gidildikçe daha da belirginleşir. Hayatın devamı için vazgeçilmez olan karın doyurmak ve kendini korumak, ilk insanların tek ortak hedefi olmuştur. Çünkü maddî ve mânevî güce sahip olma, nüfûz, hükmetme gibi etkenlerle ortaya çıkan durumlar iyi bir savunmayı ve açlığı gidermeyi gerektirir. Bunun için ilk önce taş, balta vb. silahlar yanında ok ve yay da kullanılmıştır. Bunu, eski medeniyetlerin bıraktığı taş kabartmalarda, tabletlerde ve figürlerde görebiliriz.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte savunma aracı olarak kullanılan silahlarda da bir tekamül görülür. Ok ve yay da bu gelişmeden payını almıştır. Savaşlarda etkili bir silah olarak kullanılan ok ve yay dünyanın büyük imparatorluklarından biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nda da gelişerek doruk noktasına ulaşır. Ateşli silahların ortaya çıkmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda önemini pek kaybetmeyen ok ve yay, atıcılık teşkilatı altında ilim telakkisi ile uzun süre uygulama alanı bulur. Artık ok ve yay Osmanlı İmparatorluğu'nda bir savunma ve ihtiyaç aracı olmaktan çıkar ve yerini yarışmalara terkeder. Okmeydanları olarak zikredilen bu atış yerlerinde atıcıların, antrenörleri tarafından kendilerine öğretilen atış teknikleri ile yarıştıkları bir gerçektir.

Bu araştırmada Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde mevcut olan Okmeydanlarında, genel olarak okçuluk sporu ile idmanları ve müsabakalarında okçuların uyguladıkları temel teknikler açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu tekniklere bağlı olarak ortaya çıkabilecek sakatlıklar ve bunların giderilme yolları ele alınmıştır.

Yabancı memleketlerde bile hayranlık uyandıran Türk ok ve yaylarıyla atışlardaki isabet yüzdesi ve okların gidiş mesafesinin uzunluğu, bizi eski Türk okçuluğunun tekniklerini araştırmaya sevkemiştir. Yapılan kaynak taramalarında birkaç yazma ve matbu eserde okçuluk tekniklerinin hacimce fazlalığı tesbit edilmiş, ancak okçuluk ile ilgili yazılan diğer eserlerde bu konuya değinilmediği görülmüştür.

Osmanlı dönemi ok ve yayları ile, günümüz ok ve yayları arasında yapı farklılığının olduğu bilinmektedir. Ancak, aralarında müsabaka ve duruş, tutuş, atış gibi unsurların benzerliği çoğunluktadır. Bu sebeple eski Türk okçuluğunun günümüz okuluğuna yeni bir hız kazandıracığı inancıyla bu nitelikte bir araştırmaya teşebbüs edilmiştir.

Çalışmamızın içinde okçulukla ilgili birçok terimler kullanılmıştır. Bu terimlerin mnları dipnotlarda gösterilmemiş, tezin sonunda yer alan sözlükte açıklanmıştır.

Bu araştırmanın her aşamasını yoğun çalışmalarına rağmen yönlendiren ve maddi-manev destek veren Hocam Prof.Dr.Coşkun ALPTEKİN'e sonsuz teşekkür ederim.

Çalışmam için bana her zaman fırsat veren ve yol gösteren Prof. Dr. Ayla OKTAY'a şükranlarımı sunarım.

Yoğun çalışmalarından zaman ayırıp yardımcı olan Doç.Dr.A.Osman ÖZCAN'a, Yrd.Doç.Dr.Cemil ÖZTÜRK'e, öğretim görevlileri Leyla FATHİ, Selda ÖZTUNÇ, Nilüfer CEPOĞLU, Alev SINAR, Araştırma Görevlileri Necla TUZCUOĞLU, Oktay AYDIN ve Dursun DİLEK'e teşekkür ederim.

Kırtasiye malzemeleri için büyük özveri ile yardımcı olan kuzenim Adnan AKSU'ya minnettarım.

Her zaman beni destekleyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	IV
KAYNAKLAR	VII
I - GİRİŞ	1
A - OKÇULUĞUN TANIMI, ÖNEMİ VE DİNİ TEMELLERİ....	1
1 - Okçuluğun Tanımı	1
2 - Okçuluğun Önemi	2
3 - Okçuluğun Dini Temelleri.....	6
B - OK VE YAYIN MENŞEİ	8
C - OKÇULUĞUN TARİHİ	10
1 - Dünyada ve Eski Türkler'de Okçuluk.....	10
2 - Osmanlı İmparatorluğu'nda Okçuluk.....	12
a - Ok ve Yay Atölyeleri.....	15
b - Ok ve Yay Çeşitleri.....	17
i - Ok Çeşitleri.....	17
ii- Yay Çeşitleri.....	24
c - Kemânkeşlikte Pîrler ve Âlimler.....	25
d - Okmeydanlarında Yönetim.....	27
II- OKÇULUK ÂDABI VE OKMEYDANLARINDA KURALLAR.....	31
A - OKÇULUK ÂDABI.....	31
B - OKMEYDANLARINDA KURALLAR	33
III- OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA OKÇULUK SPORU VE UYGULAMA TEKNİKLERİ	44
A - OKÇULUKTA BESLENME	44
B - OKÇULUKTA İDMAN	44
1 - Acemilerin idmanı	45
2 - Ustaların idmanı	47

	<u>Sayfa</u>
C - OKÇULUK YARIŞMALARI.....	49
1 - Puta (Hedef) Atışları	49
2 - Menzil (Rekor) Atışları	52
3 - Menzil (Uzun Mesafe) Atışları	52
D - OKÇULUK TEKNİKLERİ.....	55
1 - Duruş Teknikleri	55
a - Ayakta Duruş Teknikleri.....	55
i - Sert Olması Gereken Uzuvar.....	57
ii - Yumuşak Olması Gereken Uzuvar... ..	58
iii -Vasat Olması Gereken Uzuvar.....	58
b - Oturarak Duruş Tekniği.....	59
2 - Kabza Tutuş Teknikleri.....	60
a - Parmakları Kısa Olanların Kabza Tutuş Tekniği	60
b - Parmakları Orta Olanların Kabza Tutuş Tekniği	61
c - Parmakları Uzun Olanların Kabza Tutuş Tekniği	61
d - Uzağa Ok Akışta Kabza Tutuş Tekniği..	61
e - Kabza Tutuşunun Umumi Tekniği	61
3 - Atış Teknikleri	62
a - Puta Atış Tekniği	62
i - Sert Yaylarla Puta Atışı Tekniği.	64
ii - Gevşek Yaylarla Puta Atışı Tekniği	65
b - Menzil Atışları Tekniği	65
E - OKÇULUKTA YAPILAN HATALAR VE SAKATLIKLAR.....	68
1 - Hatalar	68
a - Uzuvarların Yanlış Çalıştırılmasından Kaynaklanan Hatalar	68
b - Ok ve Yay Malzemelerinden Kaynaklanan Hatalar	71
c - Atıcıdan Kaynaklanan hatalar	72

	<u>Sayfa</u>
2 - Sakatlıklar	73
a - Tarak'ın Oluştığı Yerler	73
b - Akr'ın Oluştığı Yerler	76
c - Şakk'ın Oluştığı Yerler	78
d - Zürkâ'nın Oluştığı Yerler	80
e - İrtiaş'ın Oluştığı Yerler	81
IV - SONUÇ	82
ÖZET	87
ABSTRACT	89
EK : OKÇULUKLA İLGİLİ DEYİM VE TERİMLER	91
BİBLİYOGRAFYA	95

KAYNAKLAR

Osmanlı dönemi okçuluk sporunu konu edinen kaynaklar genellikle İstanbul'un fethinden sonra yazılmıştır. Zamanımıza kadar ulaşan Osmanlıca yazma ve matbu eserlerin çoğu "Kavsnâme" ismiyle kaleme alınmıştır. İbn-i Rüşen Hatip Mehmed Efendi'nin 1145 (1732) 'de yazdığı Kavsnâme (Fezâyil-i Remy), İstanbul Yeni Cami Kâtibi Abdullah Efendi'nin üstâd kemankeşlerin tasdik etmesinden sonra 1102 (1690)'da yazdığı Kavsnâme-i Rumât ile Sultan II.Mahmud'un Kahvecibaşısı Mustafa Kâni'nin 1263 (1846) yılında neşredilen Telhis-i Risâil-ür Rimât isimli eseri en önemlileridir. Cumhuriyetin ilânından sonra okmeydanlarının yeniden faal duruma geçirilmesi için muhtelif tedkikler de yapılmıştır. Böylece Osmanlı dönemi okçuluğu hakkında geniş bilgi bulabilmek mümkün olmuştur (1). Bunları şu şekilde sıralayabiliriz :

A. Kaynaklar

B. Araştırmalar

A. Kaynaklar :

Osmanlı döneminde ihdâs edilen okmeydanları ve yarışmalar için, tatbiki mecburi olan kuralların yer aldığı kanunnâme, İstanbul Yeni Cami Kâtibi ve ok atıcılarının emiri Abdullah Efendi'nin el yazısı ile yazılmıştır. Kanunnâme-i Rumât isimli bu yazma eser Sultan İkinci Süleyman zamanına tesadüf eder. İstanbul okmeydanı Tekkesi'ne 1090 (1679) tarihinde Şeyh olan Abdullah Efendi, 1102 (1690)'de Kanunnâme-i

Rumat-ı yazmış, yine aynı yazmada olan 41 pehlivan okçunun tedkik etmesiyle uygun görüldükten sonra devrin hükümdarı tarafından tasdik edilmiştir. Bu tasdik ve tescil keyfiyeti çeşitli tarihlerde iki defa teyit olunmuştur. Kanunnâme-i Rumat (Atıcılar Kanunnâmesi) yirmidokuz sayfa ve ondokuz bölümden oluşur. Kanunnâmedeki ilk dokuz bölüm spor muaşeretine ve âdaba aittir. Bundan sonraki on bölüm ise, uzun mesafeye, rekora veya hedefe atış usüllerine, menzillere, atış müsabakalarına ve kazananlara verilecek mükâfatlara ayrılmıştır. Resmi nitelikteki bu yazma eserin yazıldığı zamana kadar, gayri resmi kurallar ile dağınık ve eksik bilgilerin yer aldığı muhtelif risaleler incelenerek, mevcut uygulamaların ışığı altında yazılmış ve Kanunnâme-i Rumat adı verilmiştir (2).

Kavsnâme (Fezâyil-i Remy) : İbn-i Rüşen Hatip Mehmed Efendi tarafından yazılmış yazma bir eserdir (3) Hayatı hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Eserinden anlaşıldığında göre devrinin usta okçularındandır. Kavsnâme 1145 (1732) tarihinde yazılmıştır. Okçuluğun dñnî yönünün ağırlıklı işlendiği Fezâyil-i Remy'de okçuluğun tarihi de anlatılmaktadır. İbn-i Rüşen, Kavsnâmesinde sık sık "gördüğümüz, işittiğimiz, konuştuğumuz" kelimelerini kullanmıştır. Okçuluğun teknik bahsine değinirken kullandığı bu kelimeler kendisinin bir kemankeş olduğunu ortaya çıkarması kadar dönem okçuluğu hakkında da bilgi vermektedir.

-
- (1) Okçulukla ilgili bibliyografya için bkz.
P.Arbak, "Ok ve Okçuluk Hakkında Bibliyografya", Türk Kültürü,
Ağustos 1965, Sayı 22, ss.134-136.
- (2) Bkz. Fatih Millet Ktb. No:914.
- (3) Bkz.Süleymaniye Ktb., hafid Ef. Kısmı, No:255.

B. Araştırmalar :

Telhis-i Risâil-ür Rimât : Müellifi, Sultan ikinci Mahmud'un Kahvecibaşı'sı Mustafa Kâni'dir. Matbû harflerin kullanılmaya başlamasıyla beraber bu eser Matbaa-i Amire tarafından basılmıştır. Sultan Abdülmecid zamanında 1263 (1846) tarihinde basımı gerçekleşen Telhis, orjinal olduğu kadar, bilimsel bir eserdir (4). Mustafa Kâni, Telhis-i azırlayınca o dönemde yaşayan, kemankeşlik fenninin detaylarına en çok sahip Şeyh Mustafa Efendi'ye de göstererek tasdiklerini almış ve Sultan ikinci Mahmud'a takdim etmiştir. Sultan ikinci Mahmud dönemi ve daha evveli hakkında geniş bilgiler veren Telhis, İmam Taberî'nin "Vazih" ismiyle kaleme aldığı eser dahil olmak üzere önceden yazılan bütün risaleler tedkik edilerek hazırlanmıştır. Doğruluğu ve geçerliliği birçok müellif tarafından kabul edilen Telhis'i XVIII. yüzyılda, daha evvelki yıllarda yazılan eserlerin incelenmesinden sonra yazıldığı için biz onu birinci elden bir kaynak olarak kullandık. Yeri geldiğinde onu esas alıp diğerleri ile mukayese ettik. İkiyüz yetmiş dört sahifeden mürekkep Telhis, bir mukaddime, dört bab ve bir hâtıme üzerine bina edilmiştir.

Osmanlı dönemi okçuluk sporu hakkında Cumhuriyet döneminde bazı araştırmalar yapılmıştır. Fakat okçuluğun teknik bahsi ile ilgili bir çalışma vücuda getirilmemiştir. 1938 yılında İstanbul Valisi Süleyman

(4) Bkz. Fatih Millet Ktb., Ali Emiri Kısmı, No:916.

Kâni İrtâm tarafından "Türk Kemankeşleri" ismiyle neşredilen eser, meşhur kemankeşlerin menkibelerini ihtivâ etmektedir. Ayrıca Osmanlı dönemi okçu esnafı hakkında müracaat kaynağımız olmuş fakat ikinci el kaynak olma özelliğini korumuştur.

Bir başka tedkik ise, müstensfihî Hüseyin bin Ahmed Erzurumî ve sadeleştiricisi Nureddin Rüştü BÜNGÜL olan anonim eserdir. Eserin müellifi ve tarihi hakkında tam bir bilgiye sahip değiliz. Okçulukla ilgili bu tedkik, müellifince "Hülâsa" ismiyle isimlendirilmiş, sadeleştiricisi N.R.Büngül tarafından "Okçuluk Hakkında Hülâsa" adıyla Konya'da 1944 yılında neşredilmiştir. Kıymetli bilgilerin yer aldığı bu eser, çalışmamızda anonim bir kaynak olarak kullanılmış, bibliyografyada da aynı üslup tercih edilmiştir.

Vakıflar Genel müdürlüğü'nün bir neşri olan "Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi" isimli tedkik ise, İsmail Fazıl Ayanoğlu tarafından yapılmıştır. Osmanlı döneminde, İstanbul Okmeydanı'nda rekor atışı gerçekleştiren okçuların menzil taşları ile bunların kitâbeleri ve kimlere ait olduğu hakkında yapılmış bir tedkiktir.

Cumhuriyet döneminde okçulukla ilgili yapılan ilmi bir tedkik de Ünsal Yücel'in "Kültür Tarihimizde Okçuluk Sanatı ve Müesseseleri" isimli çalışmasıdır. Yazma eserlere inilerek yapılan bu tedkik ok-yay teferruatı konusunda bizim için birinci el kaynak olmuştur.

I - GİRİŞ :

A - OKÇULUĞUN TANIMI, ÖNEMİ VE DİNİ TEMELLERİ

1 - OKÇULUĞUN TANIMI

Kaynağı ilk insana kadar uzanan okçuluk, çeşitli ifadelerle tanımlanmaya çalışılmıştır. Okçuluk, ok ile kemal bulduğuna göre öncelikle bu tabiri tanımlamak gerekmektedir.

" Ok, yayla atılan, ucu sivri demirden, arkası tüy şeklinde, ince ve sağlam bir değnektir " (1).

" Ok, yayla atılan ucunda sivri demir parçası bulunan ince tahta bir çubuktur "(2).

" Yay veya keman denilen kavis şeklinde bükülmüş bir ağaç çubuğa gerili, kirişe takılarak uzağa atılan ucu sivri demirli ince ve kısa değneğe verilen addır " (3).

Bu tanımlardan yola çıkılıp okçuluk tanımlanmaya çalışıldığında; bazen sanat dalı, bazen de tek amaçlı spor dalı olarak ifade edildiği görülür. Şöyleki ;

"Okçuluk, ok atma sanatıdır "(4).

-
- (1) N.Köseoğlu., Fatih Sultan Mehmet ve Okmeydanı, T.T.O.K.yay. 1953, s.12.
 - (2) "Okçuluk"mad., Büyük Ansiklopedi, Milliyet yay.C.III, 1991,s.727.
 - (3) M.Z.Pakalın., "Ok" mad.,Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s.717.
 - (4) Büyük Ansiklopedi,s.727.

"Oku bir yay aracılığıyla hedefe göndermeyi amaçlayan spor dalıdır "(5).

Bu açıklamaların ışığında, tarihi itibariyle okçuluğu tanımlayacak olursak; oku, yay aracılığıyla, belirli bir hedefe ve atılabildiği en uzak noktaya, duruş, tutuş ve atış tekniklerinin pazu kuvvetiyle bütünleştiği spor dalına okçuluk denir.

2 - ~~OKÇULUĞUN~~ ÖNEMİ

Dünyanın varoluşundan itibaren insanoğlu, savunmak ve saldırmak amacıyla muhtelif şekillerde silahlar kullanmışlardır. Bunlardan kullanılış itibarıyla en önemlisi ve kullanılışlı olanı şüphesiz ki "ok" idi. Uzak ve yakın hedeflerdeki isabetin etkisiyle ateşli silahların bulunmasına kadar önemini muhafaza etmiş, bu dönemden sonra yerini eğlence ve yarışmaya bırakmıştır. Ateşli silahların bulunmasına kadar okçuluğun, yarışmak ve eğlenmek için kullanıldığı görülmüşse de, bu savaşlar için zaruri bir ihtiyaç seviyesinde kalmıştır. Spor anlayışıyla bakıldığında ok atmanın regreatif faaliyetler olarak askerler arasında yaygınlığı göze çarpar.

Bozkır kültüründe okçuluğun önemini, kabilelere verilen isimlerde görmek mümkündür. "Bir siyasi birliğe dahil olmuş Boy'a ok

(5) "Okçuluk"mad., Spor Ansiklopedisi, Milliyet yay. 1991, s.251.

deniyordu.... Yay ile atılan ok da eski Türkler'de tâbilik (siyasî- idarî bağıllık) belgesi, yay ise metbûluk (hakimiyet) belgesi sayılırdı "(6).

Eski Türkler'de ok ve yaya verilen önem, süsleme ve işleme sanatlarında kendini göstererek gelenekselleşmiştir. Nitekim, "Selçuklu resmi yazılarında, sultanın tuğrasında, paralarda (7), çetr üzerinde görülen ve Sultan Tuğrul Bey'in isteği ile imparator K.Monomakhos tarafından İstanbul'daki caminin mihrabına işlettirilen ok ve yay, eski bir geleneğin devamından başka bir şey olmadığı"(8) belgeleriyle ortaya konulmuştur.

Türkler'de okçuluğa verilen önem Osmanlı İmparatorluğu'nda daha aşikârdır. Avusturya sefiri olarak Kanuni döneminde İstanbul'da bulunan Busbecg, "Türkiye'yi Böyle Gördüm" isimli kitabında okçuluğa verilen önemi şöyle anlatır: "Türkler, ok atmada fevkalade ustadırlar. Bu işe 7-8 yaşlarında başlayıp, 10-12 sene devamlı tâlim yaparlar. Bu yüzden kolları gayet kuvvetli oluyor. Sonunda en uzak hedeflere dahi isabet ettirecek şekilde okçulukta maharet kazanırlar. Kullandıkları yaylar, yekpâre ağaçlardan yapılmış, kısa fakat bizimkilere kıyasla çok sağlam ve kullanışlıdır. Paşalar ve büyük arazi sahibi zenginler, evlerinde kölelerine ok atma talimleri yaptırırlar.... İstanbul'un birçok yerlerinde atış meydanları vardır.

(6) İ.Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi yay.İstanbul, 1984, s.218.

(7) Bkz.C.Alptekin, "Selçuklu Paraları", Selçuklu Araştırma Dergisi, III, ss.435-591.

(8) İ.Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi yay.İstanbul, 1984, s.382.

Bu meydanlarda çocuklar ve delikanlılardan başka orta yaşlı Türkler de toplanırlar”(9).

Osmanlı imparatorluğu'nda okçuluğun, şenliklerde, yabancıların da hayranlıkla izlediği bir spor olduğu bilinmektedir (10).

Muhtelif zamanlarda kaleme alınan Kavsnâmelerde okçuluk, önemi itibarıyla teşvik edilirdi. İbn-i Rüşen Hatip Mehmed Efendi Kavsnâmesinde "ok atmayı sevin, bilmiyorsanız öğrenin ve bilmeyene öğretin"(11) cümlesiyle ok atmanın önemini izah eder.

Fetihlerin birbirini izlemesiyle imparatorluk sınırları içerisinde 34'ü bulan okmeydanlarının sayısı, ateşli silahların bulunmasına karşılık önemini korumuştur. Hatta, teşkilâtı, kuralları, âdabı, imâlathaneleri ile imparatorlukta okçuluk muazzam bir federasyon hüviyetindeydi.

Osmanlı imparatorluğu'nda tekkelerin sosyal nitelik yönünden değerlendirilmesini Mustafa Erkal, "Sosyolojik Açıdan Spor" isimli kitabında anlatır; "Osmanlı döneminde özellikle çok geniş bir alana yayılan ve sporun temel örgütlenme birimi durumuna gelen tekkeler, yayıldıkları alanın genişliği nedeniyle, birbirine karşı bağımsız, ama kendi içindeki örgütsel büyüme nedeniyle birey üstü bazı dış

-
- (9) Ogier Ghiselin de Busbecg, Türkiye'yi Böyle Gördüm, (Haz.Aysel Kurutluoğlu), Tercüman yay., t.y.,y.y.,ss.124-125.
(10) Ö.Nutku,IV.Mehmet'in Edirne Senliği, T.T.K.,Ankara 1987,s.104.
(11) İbn-i Rüşen Hatip Mehmed Efendi, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), H.1145, Süleymaniye Ktb., Hafid Efendi Kısmı, No:255, Vr.4/b.

düzenlemelere bağımlı olmak zorundadırlar"(12). Bu düzenlemelerin, özellikle okçular tekkelerinde merkezden uzaklaştıkça köylerde ve obalarda ağalar ve beyler tarafından yapıldığı görülür ki, bunlar maddi ve mânevî ihtiyaçlardır.

Osmanlı Döneminde okçuluğa verilen önem kadar okçuya da önem verilirdi. "Geceleri pehlivanlar (okçuya pehlivan da denirdi) sol kolu ve kalbi üzerine yatmasını diye sabaha kadar iki adam bunları bekler, gözetirlerdi "(13).

Okçular, önemini bildikleri bu sporun en güzel dayanışma örneğini kendi aralarında gösterirlerdi. "Ok ve mızrak atışlarında padişâh mükâfat verirken, sporculardan paraya ihtiyacı olmayanlar geriye çekilerek ihtiyaç sahibi arkadaşlarını öne çıkarırlardı"(14).

Okmeydanları için padişahların çıkardığı fermanlarda okçuluğun dîni önemi görülebilir. Bunun bir örneği İstanbul Okmeydanı için yayınlanan Fatih'in fermanıdır: "Ok atmak ve duâ için olup, mezar ve su yolu yaptırmayın, mümkün ise üzerinden kuş dahi geçirtmeyin"(15).

(12) M.Erkâl, Sosyolojik Açıdan Spor, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983, s.163.

(13) H.B.Kunter, "Okmeydanında Eski ve Yeni Çalışmalar", Ülke,Yeni Seri, C.III,Sayı:31, (1943),s.15.

(14) M.Erkâl, a.g.e., s.168.

(15) H.B.Kunter, Atıcılar Kanunnâmesi, Tarih Vesikaları, C.II, Sayı:10'dan ayrı basım, Maarif Matbaası, İstanbul, 1942, s.13.

3 - OKÇULUĞUN DİNÎ TEMELLERİ

İslâm dîninin ilk zamanlarından itibaren okçuluk ayrı bir önem kazanmıştır. " Ok atmak, kabza tutmak Hazret-i Muhammed'in sünnetidir. Tabî'n ve Tebâüt-Tabî'n'in âdetleridir" (16). Ok atmanın sünnet olduğuna dair deliller ise, müellifler tarafından kaleme alınan kavsnâmelerdeki Hazret-i Muhammed'in sözleridir. Abdullah b.Mehmed Salih el Eyyubî'nin "Tezkiret er-Rumât" (Hadîs-i Erbaîn) isimli risalesi sadece Hazret-i Muhammed'in sözlerinden oluşan bir yazma eserdir (17).

Bunlardan bazıları şöyledir :

" Ok atmayı öğreniniz ve ondan yüz çevirmeyiniz, zira iki hedef arasındaki mesafe, cennet bahçelerinden büyük bir bahçedir ".

" Atıcılığı ve Kur'ân-ı öğreniniz ".

" Çocuklarınıza atıcılığı ve yüzmeyi öğretiniz ".

" Kim oku ile atışı öğrenir, sonra onu bırakırsa bizden değildir ".

" Ok atmak, haram olan oyunlardan değildir. Bilâkis atıcılık, eğlendiklerinizin en hayırlısıdır ".

" Ok atmak İslâmın meziyetlerinden bir meziyettir ".

(16) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezavil-i Remy) vr.2/a-b.

(17) Bilgi için bkz. Abdullah b.Mehmed Salih el-Eyyubî, Tezkiret-er Rumât, (Hadîs-i Erbaîn), Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. E.H. 1418, (Ünsal Yücel'den naklen).

" Nişan yeri ile hedef arasındaki mesafeyi yürüyen her kimseye, her adımı için bir hasene (sevap) vardır " (18).

Osmanlı İmparatorluğu'nda da tamamen kabul gören bu sözlerden dolayı padişahlar, okmeydanları için fermanlarında kesin ifadeler kullanmışlardır. Her padişah bir önceki padişahın fermanını tasdik etmiştir. Bunlardan en önemlisi Fatih Sultan Mehmed'in fermanıdır ki; İstanbul Okmeydanı için "üzerinde kuş dahi geçirtmeyin" (19) kesin emriyle bu ve diğer okmeydanlarının kudsîyetini imâ etmiştir.

(18) İ.F.Ayanoğlu, Okmeydanı ve Okculuk Tarihi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, T.Y., ss.17-18-19.

(19) H.B. Kunter, Atıcılar..., s.13.

B . OK VE YAYIN MENŞEİ :

Ok ve yayın menşei hakkındaki bilgiler eskilere gittikçe belirsizleşir.

İlk önce yay ile ok atanın Hazret-i Âdem olduğunu ve bunun Cebrâil'in tâlimi ile gerçekleştiğini, kullanılan yayın arabî yayı olduğunu muhtelif rivâyetlerde görmek mümkündür (20). Ok ve yayın meydana çıkma sebebini İbn-i Rüşen Kavsnâme isimli risalesinde şöyle rivâyet eder : "Allah, Hazret-i Âdem'i yarattığında bir yay ile altı adet ok vermişti. O yay ve oklar cennet ağacından yapılmıştı. Yayın kemiği ve siniri yoktu. Onların uzunluğu Hazret-i Âdem'in tutamıyla dokuz tutardı. O oklardan birisi Allah'ın rızasıyla yeryüzüne indi... Ok cennetten çıkma bir yadigârdı... Allah'ın Hazret-i Âdem'e bu yayı ve bu okları göndermesine sebepte ihtilâf edilmişti. Bazıları Hazreti Âdem'in ektiği ekini kargalardan korumak ve kargaları def etmek için ok ve yayı gönderdiğine inanırlar " (21). Hazret-i Âdem cennetten çıkıp dünya yüzüne gelince Allah ona ekin ekmeği emretmişti. Hazret-i Âdem ekinini ekerken kargalar ekinini yemişti. Bunun üzerine Hazret-i Âdem Allah'a şikâyette bulunmuştu. Bu şikâyet üzerine Cebrâil, bir yay, bir kırış ile iki ok alıp gelmiş ve " bu Tanrıtaâlâ kuvvetidir" ifadesini kullanarak ok atmaya öğretmişti(22).

(20) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), Yay:Hüseyin b.Ahmed Erzurumî, Nureddin Rüşti Büngül, Ülkü Basımevi, Konya 1944, s.33; Mustafa Kâni, Telhis-i Risâil ü-Rimât, H.1263, Millet Ktb.No:916, s.34

(21) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), vr.21/b-22/a.

(22) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), ss.33-34.

Ok ve yayın meydana çıkmasında sebep olarak İbn-i Rüşen Kavsnâmede kargaları göstermekteyse de yine aynı risalede bir akbaba için gönderildiğini belirtir. Gönderilen bu ok ve yayların adedi kesin olmamakla beraber okların birinde Hazret-i Âdem'in, birinde Hazret-i Nuh'un, birinde Hazret-i İbrahim'in, birinde ise, Hazret-i Musa'nın isimlerinin yazılı olduğu belirtilmektedir (23).

Ok ve yayın meydana çıkmasını Hazret-i Âdem'e kadar dayandırmayan rivayetler de vardır. Şöyle ki; "Hazret-i İbrahim, yay ağacından İsmail ve İshak için iki yay yaptı. Ok atmak onlardan kaldı " (24). Bu rivâyeti destekleyen, Mustafa Kâni'nin Telhis-i Risâil-ü-Rimât isimli eserindeki ifadedir: " Hazret-i Âdem'in ilk talimci olmasıyla beraber Hazret-i İbrahim'de meydana çıkmıştır " (25).

Görüldüğü gibi ok ve yayın menşei hakkındaki rivâyetler muhteliftir. Ancak bunların hepsinde ortak olan nokta, ok ve yayın ilâhi kaynaklı olmasıdır. Bu da okçuluk mesleğinin kudsiyetini gösterir.

(23) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezayil-i Remy), vr.22/a, 25/a

(24) Okçuluk Hakkında... (Anonim),

(25) M.Kani, Telhis-i Risâil-ür, s.34

C . OKÇULUĞUN TARİHİ :

Ok ve yayın tarih boyunca savunma aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu başlık altında ok ve yay tarihine ait muhtelif zamanlarda çeşitli milletlerin okçulukla ilişkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

1 - Dünyada ve Eski Türkler'de Okçuluk :

Eski Mısır, Firavun mezarlarında gömülen yaylardan, Mısırlıların bu sanatta pek ileri gittikleri anlaşılmaktadır. Eski Yunan'da yaycılığın ileri bir seviyede olduğu bilinirken Homer, Odise'sinde Odiseus'un ünlü yayını anlatır. Kuzey Amerika'da Kızılderililer'in ok atıcılıklarındaki maharetleri bilinmektedir. Dünya milletlerinde okçuluğun hangi boyutlarda yapıldığını İsmail Fazıl Ayanoğlu eserinde belirtirken Japonlar'da ok sporunun batılıların anladığı manâda olmadığını ifade eder: " Japonlar için ok sporu, içine kapanışın bir ifadesidir ve teknik değil fikri bir olaydır. Onlara göre ok atan nefsinin yok etmek için kendi benliğini ortadan kaldırır. Bu durumu, ruhun soluk alma (konsantros) yolu ile elde eder " (26).

Dünya milletlerinin kullanmış oldukları ok ve yaylar muhtelifdir. İncelemelerde Japonların kullandıkları yayın boyunun 2.21cm. uzunluğunda bambudan veya diğer ağaçlardan yapıldığı, oklarının

(26) İ.F.Ayanoğlu, Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi, s.11

ucunda da "yelek" tabir edilen renkli üç tüyünün olduğu görülmüştür. Anglo-Saksonlar yaylarını boynuz, ağaç ve porsuk ağaçlarından, Doğu Cermenler ise, boynuzdan, dişbudak ve porsuk ağaçlarından yapmışlardır (27).

Dünya milletlerinde ok atıldığında gidiş mesafesinin farklılığı incelemeler sonucunda ortaya çıkmıştır: Doğu Cermenlerde okların gidiş mesafesi yaklaşık olarak 300 metre iken Yunanlılar'da azami atış mesafesi 520, Türkler'de ise 900 metrenin üzerindedir (28) . Bu incelemelerden Türk ok ve yaylarının üstünlüğü ile atışlardaki maharetin ilmi ve tekniğe bağlı olduğu söylenebilir.

Tarih boyunca Türkler ok ve yayı en iyi kullanmış milletler arasında başta yer alır. Sümerler ve Etiler'e ait eski kabartmalarda ok ve yayın muhtelif işlerde kullanıldığını gösteren birçok figürlerin olması (29) ok ve yayı insan yaşayışında her an muhtaç olunan bir vasıta durumuna getirmiştir. Eski Türk toplumlarında eğlence ve şölenlerin ölüm, doğum, düğün gibi sebeplerle yapıldığı görülür. Eski Türk toplumları bu şölenlerde okçulukla ilgili olarak yarışmalar düzenlerlerdi. 4000 yıl önce Türk Boylarında ok atmanın ve yarışmanın önemli bir olay olduğunu Cem Atabeyoğlu "Okçuluk Tarihi" isimli kitabında anlatır: "Her yıl yapılan ve 3 gün süren şölenlerde bir atlas mendil içine küçük bir hedef çizilir ve 25 adımdan atış yapı-

(27) İ.F.Ayanoğlu, a.g.e., s.11

(28) İ.F.Ayanoğlu, a.g.e., S.11

(29) H.B.Kunter, Atıcılar....., s.11

lırdı. Bu yarışmalara erkeklerle birlikte kadınlar ve kızlar katılırlar, birinci olan bir hafta süre ile o obaya erkekse başbuğ, kadınsa ece ilan edilirdi" (30). Yine eski Türk toplumlarından Kırgızlar'da düzenledikleri şöenlerde okçuluğu zevkle yapmışlardır. Kırgızlar'da Cambı atışı, nişancılık yarışı idi. Hedef olarak dikilen Cambılar som altın veya som gümüş külçeler idi. Nişancının kazanacağı en kıymetli ödül bu Cambı idi. Kazıklar üzerine konan bu Cambı'ya atışta yalnız isabet ettirmek yetmezdi, onu bulunduğu kazıktan indirmek gerekiyordu. Bu nişan Cambı atışından oklar ters tarafa gidip insanların ölümüne de sebep oluyordu (31). Hunlar, Avarlar'ın etkisiyle orta çağda ok atışları yapmışlar, Göktürkler, İskitler, Avarlar ise okçulukta çok ileri giderek bu alanda ün salmış (32) milletler arasında yer almışlardır.

Dünya milletlerinde okçuluğun ayrı ayrı atış ve yarışma usulleri şeklinde cereyan ettiği söylenebilir. Kültür mirası zengin olan milletlerin yaşayışları daha belirgindir. Dolayısıyla kabartmalardan ve kazılardan elde edilecek bilgilerin eski okçuluk hakkında daha zengin ifadelere yerini bırakacağı söylenebilir.

2 - Osmanlı İmparatorluğu'nda Okçuluk :

Osmanlı İmparatorluğu'nda okçuluğun, tesis-teknik-ilgi üçlüsü içerisinde gerçekleştiği bilinmektedir. Bunu, okçuluğa verdikleri

(30) C.Atabeyoğlu, Okçuluk Tarihi, Türk Spor Vakfı Yay., 1988

(31) A. İnan, Manas Destanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay. Ankara 1985, ss.78-79

(32) H.B.Kunter, Atıcılar..., s.1;

i.F.Ayanoğlu, Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi, s.11

önemle, imparatorluk sınırları içerisinde birçok vilâyetlerde tesis ettikleri alanlarla ispat etmişlerdir.

İlk Osmanlı padişahlarından Orhan Bey, Bursa'da yaptırdığı atıcılar alanı ile bu konuda ilk başlangıcı yapmıştır. Yıldırım Bayezid'in, Bursa'da kendi adını taşıyan külliyyeyi yaptırırken, doğu yönündeki alanı da ok talim ve atışlarına tahsis ettiğini öğreniyoruz (33). Ayrıca Yıldırım Bayezid'in Gelibolu'da yaptırdığı okmeydanı ile ok atış alanlarının ve tesislerinin genişlemesini sağladığı anlaşılmaktadır (34). Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde XVI. yüzyılda okmeydanı ve atış yerleri bulunan illerin sayısı otuzdört idi. Bunlar; Mekke, Cidde, İskenderiye, Lazkiye, Şam (Dımaşk), Maraş, Amasya, Tokat, Ankara, Kütahya, Tire, Akhisar, Yenice-i Vardar, Avlonya, Gelibolu, Kağıthane, Diyarbakır, Konya, Bergama, Balıkesir, İpsala, İstirince, Halep, Ayazmend, Manisa, Sofya, Üsküp, Belgrad, Üsküdar, Eyüp yakınlarında İdris Köşkü isimli yerde, Bursa, Bağdat, Mısır ve Edirne'de bulunuyordu (35). Bu alanlar, ok idman ve yarışmaları için, her türlü tertipleri olan mükemmel spor meydanları idi. Gerekli tesis ve yöneticilere, teknik elemanlara sahip meydanlardı.

İstanbul'un fethiyle tesis ettirilen okmeydanı zamanla büyük atılımlar göstererek başkent olmanın avantajıyla diğer okmeydanları-

(33) D.Yıldız, Türk Spor Tarihi, Uç-er yayıncılık, İst.s.152;
Ü.Yücel, Sultan Mahmut II.Devrinde Okçuluk, Türk Etnoğrafya Dergisi, sayı 10 (1967) dan ayrı basım, 1968, s.19

(34) H.B.Kunter, Atıcılar..... s.3

(35) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.222

nın merkezi ve en büyüğü olmuştur. Gerek merkezde gerekse taşrada teşkilatlanmış okçuluk, devlet desteği ve padişahların tahsisleriyle en verimli dönemlerini yaşamıştır. İmparatorluk sınırları içerisinde yer alan okmeydanlarının merkezden yönetilmesi zaruretiyle, kurallarına, âdetlerine ve prensiplerine uyulmasını mecburi kılmıştır. Fakat, İstanbul Okmeydanı okçularının daima yarışmak istedikleri meydan özelliğini korumuştur. İstanbul Okmeydanından başka imparatorluk sınırları içinde önde gelen okmeydanlarının da olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; "Bursa ve Gelibolu okmeydanları ile Manisa, Zeyrek, Halep, Üsküp, Belgrad ve Bağdat'taki okmeydanları" (36) olup, merkez olan İstanbul Okmeydanı ile rekabetteydiler.

Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'un başkent olması münasebetiyle okmeydanlarında okçuluğun iniş-çıkışları, İstanbul Okmeydanına bağlı kalmaktaydı. Nitekim okçuluğun, Hicri 1000 yıllarında, ok ve yayın bir silah olarak yerini tüfeğe bırakmasından sonra da yaygın ve sevilen bir spor olarak XIX. yüzyıl sonuna kadar devam ettiğini öğreniyoruz (37). İstanbul Okmeydanı'nın en son parlama ve yükseliş devri II.Mahmud'un saltanatı zamanına tesadüf eder. II.Abdülhamid devrinde ise, İstanbul Okmeydanı'nın ve dergâhının ihmale, haraplığa ve kapanışa doğru gittiği anlaşılmaktadır (38).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ok talimlerinin yapıldığı alanlardan başka, ok atışları konusunda nazari bilgilerin verildiği seminerlerin

(36) Spor Ansiklopedisi, s.252

(37) Ü.Yücel, Sultan..., ss.89-90

(38) H.B.Kunter, Atıcılar...., s.3

de yapıldığı görülür. " IV. Mehmed'in Edirne Şenliği" isimli kitabında Özdemir Nutku bu konuya değinir: " XVI. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'a gelmiş olan bir Alman gezgini (Lubenau'dan naklen) okçuları över. Bayezit meydanındaki küçük bir binada akrobasi, eskrim, okçuluk, cirit v.b. hünerlerin öğretiltiğini söyleyen yazar, okçuluk eğitmeninin duvara küçük bir teneke levha konduğunu ve öğrencilere yayı nasıl tutacaklarını, kirişi nasıl çekeceklerini ve nasıl nişan alacaklarını uzun uzun öğrettiğini, bunun karşılığında da çok az para aldığını belirtir " (39).

Genel olarak imparatorluğun varoluşundan son zamanlarına kadar okçuluk, padişahların, devlet memurlarının, askerlerin, her meslekten insanların büyük bir ilgi ile uğraştıkları spor dalı olarak ondokuzuncu yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir.

a) Ok ve Yay Atölyeleri :

Osmanlı İmparatorluğu'nda ok ve yay imâlathânelerinin sistemli bir şekilde esnaf teşekkülü halinde olduğu görülür. Bunlar, merkezî okmeydanının İstanbul'da bulunması ve iddialı yarışmaların burada yapılması sebebiyle Bayezit'te toplanmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde, ok ve yay yapımıyla uğraşan ne kadar sanatkâr varsa İstanbul'a getirtilmiş, Okçular Çarşısı adı verilen bu yerde kendilerine birçok kolaylıklar sağlanmıştı (40). Bu esnaf teşekkülleri, IV. Murat zamanında düzenlenen alaylar geçişinde görülebilmıştır:

(39) Ö.Nutku, IV.Mehmet'in Edirne Şenliği, ss.104-105

(40) C.Atabeyoğlu, Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi, Fotospor yay. İstanbul 1991, s.8

i - Yayıncılar :

Yayıncılıkla ilgilenen bu esnaf kuruluşunun dükkanlarının çoğu Bayezit ve Murat Paşa türbesi civarında bulunuyordu. Ayrıca Edirnekapısında, Üsküdar'da, Galata'da da bulunurdu (41). Bu dönemde yaycı esnafının ikiyüz dükkanda beşyüz kişiden oluştuğu anlatılmaktadır (42).

ii- Okçular :

Ok yapımıyla uğraşan ve oku atış için hazır hale getiren esnaf teşekkülü idi. Ok yapımcılarının ikiyüz dükkanda üçyüz kişi olduğu belirtilmektedir (43).

iii- Zehgirciler :

Yayı çekerken sağ elin baş parmağına takılan yüzük isimli zehgiri bu esnaf imâl ederdi. Bunlar, Sishane üzerinde kurdukları dükkanlarında Şirmâhi, balık dişi, sığır, gergedan, koç boynuzları gibi maddelerden yapılmış zehgir imâl ettikleri öğrenilmektedir (44).

iv- Kirişçiler :

Yayın kurulması ve gerilmesi için ibrişimden meydana gelen kirişi bu esnaf imâl ederdi. Yedikule, Eyüp, Tophane ve Üsküdar'da bulunan seksen kârhanede beşyüz kadar kişi ile çalışırlardı (45).

(41) D.Yıldız, Türk Spor Tarihi, s.152

(42) Süleyman Kâni İrtem, Türk Kemankesleri, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939, s.108

(43) S.K. İrtem, a.g.e., 108

(44) S.K. İrtem, a.g.e., 110

(45) S.K. İrtem, a.g.e., 110

v - Tutkalcılar :

Ok ve yay imâlinde gereken tutkal işini gören esnaf olup yapımı özel beceri gerektirmekteydi. Tahtıravanlar üzerinde tutkal yapan tutkalcıların kırk kârhanede üçyüz kişi bulunduğu anlatılmaktadır (46).

Yukarıda belirtilen esnaflar ok ve yay imâlinde çeşitli ağaç türleri kullanırlardı. Bu ağaçların muhtelif isimleri olup dokuz çeşitte oldukları ifade edilmektedir (47).

b) Ok ve Yay Çeşitleri :

i - Ok Çeşitleri :

Osmanlı dönemi oklarının genel yapılarıyla ilgili olarak yapılan incelemelerde okun, yirmidört bölüme ayrıldığı görülmüştür. Bunlardan ilk dört kısmı Boğaz, onbirinci kısmı Göbek, arasına Göğüs, Göbekten onyedinci kısma kadar olan bölümün Ayak adını aldığı belirtilmektedir. Türk oklarının ortaları kalın baş ve sonlarına doğru incelen, çok düz, esnek ve kozalaklı ağaçlardan yapıldığı anlaşılmaktadır (48).

Genel olarak Osmanlı döneminde kullanılan ok çeşitleri; Pişrev, Yeksüvar, Zergerdan, Karabatak, Hâki, Azmayış, Puta, İbriş veya Ebriş'tir. Mustafa Kâni, eserinde bu zikredilenlerden başka başka isim-

(46) S.K. İrtem, a.g.e., s.110

(47) Geniş Bilgi İçin Bak. M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.34

(48) C.Atabeyoğlu, Okçuluk..., s.11;
D.Yıldız, Türk Spor Tarihi, s.151

lerle, geçmişte bulunduğunu fakat okçuların terk ederek kabul etmediklerini anlatır (49). Bahsedilen bu sekiz çeşitteki okların ikisi terkedilerek altı çeşite indirilmiş, Azmayış ile Puta ikişer çeşit arttırılarak yine sekize çıkarılıp Torba ve Hava Gez'leriyle toplam on çeşitte tasnif edilmiştir. Ayrıca, okmeydanlarında kullanılan bu oklardan başka haberleşme vasıtası olarak işaret okları da yaygındı. Osmanlı döneminde kullanılan bu ok çeşitlerini şöyle açıklamak mümkündür:

Pişrev :

Sözlük tanımında Pişrev; "ucunda küçük kemik bulunan okların adı" (50) olup bu ismin verilmesindeki sebebi Mustafa Kâni şöyle açıklar: "Okun ucunun, yarılmış ardıcın iki tarafından üstüne inmesi münâsebetiyle önlerinin ileri gelmesidir " (51). Pişrev, oldukça rağbet gören menzil oku olmakla beraber, incelenen Pişrev cinsi okların soyalı ve bakkam gezli olduğu belirlenmiştir. Yine incelemelerde Pişrev'in ayak kısmının bakkam ağacından yapıldığına da rastlanmıştır (52). Eski Türk okları üzerinde çalışma yapan Ünsal Yücel Pişrev'in diğer oklardan farkının yeleğinde olduğunu belirterek bakkam ağaçlı Pişrev'lerin boylarının 62.3 cm.-64.4 cm. arasında, ağır-

(49) M.Kâni, Telhis, s.181

(50) M.Z. Pakalin, "Ok" Mad., Osmanlı Tarih Devimleri ve Terimleri Sözlüğü, s.719

(51) M.Kâni, Telhis, s.182

(52) Ü.Yücel, Kültür Tarihimizde Okçuluk Sanatı ve Müesseseleri, İ.Ü. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1971, s.25

lıklarının ise, 14.8 gr. ile 17.3 gr. arasında değiştiğini ifade etmektedir (53).

Yeksüvar :

Yeksüvar, Pişrev ismiyle de kullanılmaktaydı (54). XV. yüzyılda kamıştan yapılan Yeksüvar'ın incelemelerde, soyalı, tek parçalı, topuz biçimli kelebek kanadı yelekli menzıl oku olduğu anlaşılmış ve uzunluğunun 64.2 cm., ağırlığının 12.4 gr. olduğu tespit edilmiştir (55).

Zergerdan :

Pişrev de denilmesine karşılık aralarındaki fark; boğazına ustasının nişanı olan işaret sargısının, altın telden sarılmasıdır (56). İncelemelerde; soya biçiminde küçük temrenli olduğu ve Yeksüvar okuna çok benzediği için Zergerdan-Yeksüvar ismiyle anıldığı, boyunun 64.6 cm. ağırlığının ise 14 gr. olduğu görülmüştür (57).

Hâki :

Daha çok menzıl idmanlarında kullanılan Hâki'nin biçim bakımından Pişrev'e benzediği fakat, yeleğinin basık ve uzun olduğu belirtilmektedir. Yapılan incelemelerde Hâki'nin çeşitli boylarda ve bunların boy uzunlukları ve ağırlıklarının kısa boylu Hâki'lerde 56 cm.-56.3 cm. ve 8.3 gr.-10.1 gr., normal boy Haki'lerde 62 cm.-62.7

(53) Ü.Yücel, Kültür..., s.25

(54) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.182

(55) Ü.Yücel, Kültür..., s.25

(56) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.182

(57) Ü.Yücel, Kültür..., s.25

cm. ve 11.5 gr.-16 gr., uzun boy Hâki'lerde ise, 64.2 cm.-65.8 cm. ve 11.6 gr.-18.4 gr. arasında olduğu anlaşılmaktadır (58).

Karabatak :

Yeleğinde kuğu tüyü yerine karabatak tüyü kullanıldığından dolayı bu adı almıştır. Soyalı olmakla beraber idmanlarda da kullanıldığı söylenebilir. İncelemelerde, uzunluklarının 60.7 cm.-65.6 cm., ağırlıklarının ise, 10 gr.-15.7 gr. arasında değiştiği görülmüştür (59).

Azmayış :

Deneme ve idman için kullanıldığı anlatılır (60). Azmayış'ın iki çeşitte olduğu, birinin ihtiyarlar yarışına diğerinin ise, menzil ve idmanlara ayrıldığı görülür (61). Azmayış okları Hâki'den daha kısa, hafif ve incedir. Yapılan incelemelerde, Azmayış boylarının 64.3 cm.-65.8 cm., ağırlıklarının 11.6 gr.-17.6 gr., ihtiyarların kullandığı Azmayış boylarının ise, 55.4 cm.-55.8 cm., ağırlıklarının 10 gr.-13.5 gr. arasında olduğu belirlenmiştir (62).

Putta :

Ucu küçük kemikli nişan okudur. Kartal ve kuğu kanatlarından yelek vurulan Putta okundan başka yeleksiz ve ensiz olan Putta çeşiti

(58) Ü.Yücel, Kültür..., s.26

(59) Ü.Yücel, Kültür..., s.26

(60) N.Köseoğlu, Fatih Sultan Mehmet ve Okmeydanı, s.11

(61) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.184

(62) Ü.Yücel, Kültür..., s.26

de vardır ki, ona da Hadde Putası (63) adı verilmektedir. Puta oklarının boyları 56.9 cm.-68.7 cm., ağırlıkları ise, 11.8 gr.-22.3 gr. arasında değişmekteydi (64).

İbriş :

İdmanların terkedilmemesi için icad edilen İbriş okunun, eskimiş Puta ve Hâki oklarına İbriş yeleği vurulmasıyla elde edildiği belirtilir. İbriş oku incelendiğinde uzun, tek parçalı tüy, okun boyun kısmına helozoni olarak sarıldığı görülmüştür. Ayrıca havada ağır gittiği için atıcıya ait kusurları belli ederdi. Uzağa gitmediği için dar alanlarda menzil idmanı yapmaya elverişliydi (65).

Hava Gezi :

Menzil atışları için idmanlarda kullanılan Hava Gezi, Puta ve Azmayış oklarının uzunluğundadır. İncelemelerde, Hava Gezi yeleğinin ve temreninin olmadığı görülmüştür (66).

Torba Gezi :

Nişana atışlarda çalışma oku olarak kullanılırdı. Yeleksiz, demir temrenli, Puta ve Azmayış uzunluğunda gürgen ağacından yapılırdı. Torba Gezi'nin boyu, 56.1 cm.-66.2 cm., ağırlığı 17.2 gr.-26.2 gr. arasındaydı (67).

(63) M.Kâni, Telhis-i Risail-ür Rimat, s.184

(64) Ü.Yücel, Kültür..., s.26-27

(65) M.Kâni, Telhis-i Risail-ür Rimat, s.185;
Ü.Yücel, Kültür..., s.27

(66) M.Kâni, Telhis-i Risail-ür Rimat, s.185;
İ.F. Ayanoğlu, Okmeydanı ve Okculuk Tarihi, s.12

(67) M.Kâni, Telhis-i Risail-ür Rimat, s.185;
Ü.Yücel, Kültür..., s.27

Meşk Okları :

Okmeydanlarında, ok atışı çalışmalarında genellikle hafif olan oklar kullanılırdı. Bunlara meşk okları adı verilmekteydi. Meşk için uygun kabul edilen bu oklar, Puta, Hadde Putası, Âdi Azmayış, Hâki ve Karabataktır. Ancak acemi okçuların en çok tercih ettiği ibriş oku olmakla beraber Cimâh da denilen okları kullandıkları görülmektedir (68).

İşaret Okları :

İşaret okları çoğunlukla savaşlarda haberleşme amacıyla kullanılırdı. Bunlardan sadece Çavuş okunun okmeydanlarında "rekor" atışları için, atışlara başlamadan önce rüzgarın uygunluğunu kontrol etmek için kullanıldığı belirtilmektedir (69). Muharebe öncesi ve esnasında bir nevi mesaj niteliği taşıyan Kurbağa Sesli, Düz Islık Sesli ve Kısa Islık Sesli oklar mevcuttu. İncelemelerde, bu okların içine doğru genişleyen kanal kısmında kemikten yapılan bilyaların - bazen de bilyasız - hava basıncı ve rüzgara bağlı olarak bu sesleri çıkardığı anlaşılmaktadır (70).

Yangın Oku :

Yangın okları genellikle deniz savaşlarında yelkenlilere karşı yangın çıkartmak için kullanılırdı (71).

(68) İ.F.Ayanoğlu, Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi, s.12;
M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.33

(69) Ü.Yücel, Kültür..., s.27

(70) Bilgi için Bak. C. Atabeyoğlu, Okçuluk..., ss.13-14

(71) Ü.Yücel, a.g.e, s.28

Ayrıca savaşlar için Tâlimhanelerde ayna denilen demir ve tunç hedeflere atılan Tâlimhane oku ile askerlerin boyunlarına astıkları çantalarda taşımalarından dolayı Tirkeş ismini alan oklar da bulunuyordu (72).

Osmanlı döneminde ok çeşitleri boy itibarıyla Tarz-ı Hâs, Kiriş-i Endâm ve Şem'i Endâm isimleriyle üç kısma ayrılırdı. Mustafa Kâni, bu ok boylarını şöyle açıklar: "Tarz-ı Hâs; boğazı incelererek bedeni göğüslüce olan, uzunluğunun üçte bir yerinden baldıra kadar gittikçe incelen oklardır...Kiriş-i Endâm; boğazıyla beraber uzunluğun üçte birine kadar aynı halde inip, baldırını temrene kadar farksızca indirip boğazdan temrene kadar, boğaz, göğüs, baldırı birbirinden farksız olan oklara denir. Şem'i Endâm; boğazı ince, uzunluğun üçte biri tok olup sonra fare kuyruğu gibi incelen oklardır" (73).

Görüldüğü gibi Türk okları üzerinde yapılan incelemelerden okların, boyu, kalınlığı, yapılış teknikleri, süslemeleri itibarıyla çok titizlik ve uğraş gerektirdiği anlaşılmaktadır. Türk okları bu özellikleri itibarıyla hedefe ve uzağa atışlarda, savaş ve savaş öncesi haberleşmelerde büyük rol oynamışlardır. Halen bile hayranlık uyandıran bu okların bazılarının Topkapı Sarayı'nda "silahlar" kısmında bulunduğunu ve kültür mirasımızın yaşatıldığını görmekteyiz.

(72) Ü.Yücel, a.g.e., s.28

(73) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.176-177

ii - Yay Çeşitleri :

Okmeydanlarında atışlar için kullanılan yaylar Arap ve Acem yaylarıydı. Daha çok kabul gören ve kullanılan yay ise, Arap yayı idi. Kemikli ve sınırlı yayın ilk icadçısının Hazret-i İbrahim olduğunu belirten İbn-i Rüşen; "Acem yayını ilk defa Kenan oğlu Nemrud(un) icad etti " (74) ğini belirterek Arap ve Acem yaylarının temellerini anlatır.

Acem yaylarının kabzaları, yay şekline kıyasen küçüktür. İki tarafı yassı ve kalındır. Başları ince eşek kemiğinden olup iki tarafı üçer parça kemikle kemiklenmiştir. Çoğunun üst tarafı sinirlerle kemikle kaplanmıştır. Bu haliyle Acem yaylarının nakışından başka güzelliğinin olmadığı belirtilir (75). Acem yaylarının herbir tarafı ağaç ve kemiktendir. Boylu, kemiksiz, yalnız ağaç ile sınırdan dört çeşitte yapılan Acem yaylarının uzun mesafe ve rekor atışları için uygun olmayıp (76) Osmanlı döneminde tercih edilmediği anlaşılmaktadır.

Arap yaylarının çok çeşitleri olup Asitâne-i Aliye'de (Okmeydanı) bu yaylar kullanılır ve ortalama ondokuzbuçuk tutam üç parmak boya sahip olurlardı (77).

Okmeydanlarında kullanılan yayların Arap yayı olmasına mukabil, Türk ok ve yaylarının Arap yaylarına, yapılış bakımından uygun hale

(74) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezayil-i Remy), vr.25/b-26/a

(75) M.Kâni, Telhis-i Risail-ür Rimat, ss.157-158

(76) M.Kâni, a.q.e., s.53

(77) M.Kâni, a.q.e., s.93,107

getirildiği söylenebilir. Çünkü Osmanlı döneminde "menzil müsabakalarında kullanılan ve birinci, orta, ikinci boy diye çeşide ayrılan tımarlı yaylar dokuz tutamdan on tutam üç parmağa kadar olabildiği" (78) ne göre, Arabî yaylarının ondokuzbuçuk tutam üç parmak boyda olması boy bakımından farklılığı ortaya çıkarmaktadır.

Osmanlı döneminde tımarlı ve tımarsız bütün yayların bükümleri dikkate alınarak, Kabza Bükümlü, Tekne Bükümlü ve Hilal Bükümlü isimlerle üç çeşitte olduğu belirtilmektedir (79).

Türk yaylarının yapı ve şekil bakımından kendine has özelliğini koruduğu söylenebilir. Asitâne-i Aliye'de kullanılan yayların Arabî yaylar olduğu belirtilmişse de olduğu gibi kabullenilmeyip, Acem yaylarına olan üstünlüğünden dolayı tercih edilmiştir. Ancak yapı bakımından Türk yaylarının geliştirildiği söylenebilir. Çünkü Araplar, yaylarıyla beraber en fazla üçyüz metre gidiş mesafesi sağlayabilmelerine karşılık Türk yaylarıyla atılan okların gidiş mesafesinin dokuzyüz metre civarında olduğu görülür. Bu durum Türk yaylarının kendine has özelliğini göstermesi yanında Okmeydanlarında kullanılan yayların tam manâsıyla Arabî yaylar olmadığını ortaya çıkarır.

c) Kemankeşlikte Pîrler ve Âlimler :

1 - Âlimler :

İslâmiyetten sonra okçuluk ilim haline getirilmiş, tesisleri, teknikleri, kuralları ve idareci-personeliyle yapılanma hamlesine

(78) S.K.İrtem, Türk Kemankeşleri, s.23

(79) Bilgi için Bak.M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.155

girilerek muhtelif eserlerde "fen" tabiriyle ifade edilmiştir.

Okçuluk fenninde hoca-üstâd diye kabul edilen âlimlerin herbirinin ayrı tekniklerden oluşan mezhepleri vardı. Genel olarak eski okçuların "üstâd" kabul ettikleri zatların bütün iklimlerde üç kişi oldukları tasdik edilmiştir. Bunların Ebû Hâşim Mâverdi, İshâk Er-Rekâ, Muhammed bin Ebû Ca'fer Herveri oldukları çeşitli eserlerde anlatılmaktadır (80).

2 - Pirlar :

Bu bölümde sözkonusu olan pîrlik, ustalık anlamındadır.

Aşağıda anlatılacak olan pîrlerin Osmanlı döneminde de kabul gördüğü bilinmektedir. "Okçuluğun Dini Temelleri" bölümünde bahsettiğimiz gibi ok atışı ve imâlinin İslâm dininde sevap kabul edilmesiyle o dönemde ok ve yay imâlinde usta olanlar "üstâd" ismiyle zikredilmişlerdir. Bu durumun sebebinin Osmanlı dönemi kemankeşlerinin Hz. Muhammed'in ashabına gösterdikleri saygı ve hürmetten kaynaklandığı söylenebilir.

Okçuların Piri :

İslâmiyetten önce kemankeşler üstâd olarak İran Şahı Behrâm Gûr'u kabul ederlerdi. İslâm döneminde Hz. Muhammed'in Sa'd b. Ebî Vakkas'ı üstâd-ı cihân ilan etmesiyle kemankeşler onu üstâd kabul etmişlerdir. Ayrıca Hz. Muhammed zamanında Ömer b. Hattab "tîri,

(80) Geniş Bilgi İçin Bak. M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.34,39;Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.35

doğru yontup temrene koymak gibi sebeplere onlar sebep olduğu için”
(81) pîr kabul edilmiştir.

Yaycıların Pîri :

Yaycıların Pîri, Hz. Muhammed zamanında, peygamberin yaylarına memurluğu sebebiyle Muhammed b.Ebî Bekir idi (82).

Temrencilerin Pîri :

İslâmiyet döneminde çeşitli temren icadına sebep olduğu için Avn b. Şâbir temrencilerin pîri kabul edilmiştir (83).

Zehgircilerin Pîri :

Çocuklarının parmaklarını muhafaza için zehir yapan Ali b. Ebî Talib, zehgircilerin pîri olarak anılmıştır (84).

Osmanlı döneminde okçu, yaycı, temrenci ve zehgircilerin pîri olarak kabul edilen zatların İslâm dininin ilk zamanlarında ok-yay teferruatıyla ilgilenen insanlar olduğu görülmektedir. Osmanlı zamanında, Türk ok ve yay ustalarının üstün imâline karşılık bahsedilen pîrlerin kabul görmeleri, okçuluğun olduğu gibi -kudsi anlamda- kabullenildiğini meydana çıkarmaktadır.

d) Okmeydanlarında Yönetim :

Osmanlı imparatorluğu zamanında okmeydanlarına, yukarıda mekân-

(81) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.50-51

(82) M.Kâni, a.g.e., s.51

(83) M.Kâni, a.g.e., s.51

(84) Geniş Bilgi için Bak. M.Kâni, a.g.e., s.50

ları ve buldukları şehirler itibarıyla değinmiştik. Bu bölümde, okmeydanı kavramı, isim şartı ve yönetimde bulunan idareci-personelden söz edilecektir.

Yüzyıl itibarıyla hiçbir memlekette rastlanamayan spor organizasyonu ve yönetiminin, sadece okçulukla -diğer spor dalları müstesna- Osmanlı döneminde merkez ve taşrada teşkilâtlanıp yönetildiğini görmek mümkündür.

"Okmeydanı, okçuların ok tâlimlerine mahsus meydana verdikleri addır" (85). Her boş arazi okmeydanı kimliğini taşıyamamakla beraber okmeydanlarının rüzgarların cihetine göre seçilmesi esasının yanında etrafının hudut taşlarıyla çevrilip gerekli binaların, rekor atışlarında dikilen taşları içine alması ve hususi kadrosunun bulunması gerekmektedir (86).

Okçular için idman ve müsabakalarda kullanılmak üzere gerekli tesisler bulunurdu. Bunlara Okmeydanı veya Atıcılar Meydanı denilmekteydi. "Atıcıların toplandıkları... binalara da Kemankeşler Tekkesi, Tirandazlar Zaviyesi ve Atıcılar Dergâhı gibi isimler verilmekteydi" (87).

Atıcıların toplandığı Okçular Tekkesi her yıl mayıs ayının altıncı hıdırellez günü açılır ve altı ay tâlim yapıp kasım ayında kapanırdı. Pazartesi ve perşembe günlerinin resmî olarak atış ve müsabakalara ayrıldığı kaydedilmektedir. "Diğer günlerde de resmî

(85) M.Z.Pakalın, "Okmeydanı" mad. Osmanlı Tarih Devimleri ve Terimleri Sözlüğü, s.273

(86) H.B.Kunter, Atıcılar..., s.3

(87) H.B.Kunter, a.g.e..., s.3

olmamak şartıyla isteyen kemankeşler meydanda çalışabilirler, dilerlerse aralarında müsabaka da yapabilirlerdi" (88).

Genel olarak okmeydanlarının yönetimindeki idareci-personel şu kişilerden oluşurdu: Şeyh, Havacı Baş, altı Korucu, altı Havacı, bir Vekil Harç, bir Tabbâh (aşçı), bir Duâhân (Duâcı), bir Mevlidhân (Mevlit okuyucusu) (89). Bunlardan başka Şeyh yardımcılığı gibi vazifeli olan ihtiyarlar da vardır. Bunlar üç kişi olup; Rikâb-ı Humâyûn Atıcibaşısı, menzilleri yöneten İhtiyar ve Müteveli'den ibaretti (90).

Okmeydanlarının yönetiminde en üst görevde bulunan kişi "Şeyh" ismiyle anılırdı. "Bu görev aynı zamanda Okmeydanı Müdürlüğü mahiyetindedir" (91). Okmeydanlarında bulunan bu Şeyh'e muhtelif isimler verilmekteydi: "Reisûlkavvasân, Tirandazân Şeyhi, yahut sadece Okçular Reîsi veya Şeyhi ve en çok olarak da Okçular Baş denirdi. Bir de merasım esnasında büyük meydanda kumanda edenler vardı ki, buna da Şeyh'ül-Meydân adı verilirdi" (92).

Okmeydanlarında Şeyh olanların müdürlüğünün tek bir okmeydanına mı yoksa bütün okmeydanlarına mı ait olduğu konusunda bir tedkike rastlanamamıştır. Ancak, idareci-personele baktığımızda merkezî okmeydanında saray erkânının çokluğu dolayısıyla, merkezdeki okmeydanının Şeyhi'nin diğer okmeydanlarının da Şeyhi olarak kabul edildiği

(88) H.B.Kunter, Okmeydanında... s.12

(89) C.S.Revnakoğlu, "Fatih'in Kurduğu Okmeydanı ve Okçular Tekkesi" Tarih Konuşuyor, C.V, sayı 25, (1966), s.2071

(90) H.B.Kunter, Atıcılar... s.16

(91) İ.F.Ayanoğlu, Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi, s.26

(92) N.Köseoğlu, Fatih Sultan Mehmet ve Okmeydanı, s.3

söylenbilir. Ayrıca, Okmeydanı Şeyhi'nin çeşitli isimleri belirtirken "Kemankeşler Reîsi" sıfatının kullanıldığı görülür. Bu da bütün okmeydanlarında atış yapanların Reîsi anlamına gelmektedir.

Okmeydanı Şeyhi'nin seçiminde esas olan kaide şudur: "Okçuluk ilminde en akıllı, daha doğru olan, hatırı olan ihtiyar menzil sahibi veya menzil almaya müstehâk bir zât, Hümâyûn'un izni ve herkesin kabul etmesiyle Şeyh olması usûldendir" (93).

Okmeydanlarının yönetiminde Şeyh Yardımcıları olarak zikrettiğimiz üç ihtiyar'ın Meydan'a, Tekke'ye ve diğerlerine yönelik dâva ve şikâyetlerde, küçük-büyük meydana çıkan hadiselerde tarafsız davranıp çözüme bağlamak ve Kanunnâmeye karşı iş yaptırmamak gibi görevlerinin yanında, iyi ile kötüyü birbirinden ayırabilme özelliklerine de sahip olmaları gerektiği öğrenilmektedir (94).

Okmeydanlarında tesislerin, müsabakaların sistemli ve organize olduğu görülmektedir. Bu meydanların yönetiminde reis olan kişinin atıcılar arasında ittifakla seçilmesi, müsabakaları yönetenlerin bazılarının saraydan olması ve personel olarak çalışanların halktan olması, dönem okçuluğunun demokratik biçimde faaliyet yaptığı ve yönetildiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

(93) M.Kâni, Telhis-i Rişâil-ür Rimât, s.215

(94) H.B.Kunter, Atıcılar... ss.15-16

II - OKÇULUK ÂDABI VE OKMEYDANLARINDA KURALLAR :

A. OKÇULUK ÂDABI :

Osmanlı dönemi okçuluğunda âdab, bütün atıcılar arasında aynıydı. Mertebeye bakılmaksızın herkesin âdaba uyması ve saygısı gerekiyordu. Eğer muhalif olan kişiler varsa kimse ilgilenmez ve mümkün mertebe yalnız bırakılırdı. Okçuluğun dînî temelleri gözönüne getirildiğinde, Osmanlı döneminde varolan bu etkinin kapsamlı olduğu görülür.

Okmeydanına pâdişah, vezir, ağalar ve başkaları geldiğinde ok atıp menzil dikerler ise, onların da âdab ve kurallara uyarak aykırı davranmamaları gerekmektedir. Ok atmak için Meydân'a gelindiğinde ayakkabıları çıkarmak âdaptan sayılırdı (95).

Ok atıcılarının atış için gerekli malzemeleri yanında getirmesi gerekirdi. Bu malzemeler; "yayının iki kirişi, bir kiriş kabı, atıcıya münasip kaftanı, ...birkaç zehgir" (96) den ibaretti. Zira okçuluk esnasında, "Meydan'da kimse kimseyi diliyle ve eliyle rencide etmeyip, kimsenin izinsiz okuna ve yayına yapışmaması" (97) gerekiyordu.

Atışlar sırasında, Kabzası (lisansı) eski olan atıcıların öncelikle atması (98) ve "kimseye, sen oku atmayı bilmezsin, gücün dahi yetmez" (99) dememek âdaptan sayılırdı. Yine okmeydanlarında bulunan

(95) H.B.Kunter, Atıcılar..... ss.14-15

(96) İbn-i Ruşen Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), vr.43/b

(97) İbn-i Ruşen, a.g.e., vr. 47/b-48/a

(98) M.Kâni, Telhis-i Rişâil-ür Rimât, s.216

(99) İbn-i Ruşen Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), vr.48/a

menzillerden herhangi birinin Ayak taşı'nda durarak idman maksadıyla ok atmak da edebe aykırı bir hareket kabul edilirdi (100).

Kemankeşlerin yay ve oklarının uygun olması, hem kullanım açısından hem de atışlardaki isabet açısından tavsiye edilirdi. Şöyle ki; "İbriş tabir olunan ok atılarak mandala nizam vermek idman esnasında kolaylığa, yayların kabzalarının kısa ve yuvarlak olmayıp, yassı ve uzunca olması muşambanın güzel sarılmasına, gez ve meşk yaylarının (atış ve idman) bile kement ile kurulmasının düz kurulup yayın örselenmemesine, yaylardaki dar çilenin oku oynatmasına" (101) sebep olduğu ifade edilerek, bunun gibi teknik bahislerle kemankeşlerin saygınlıkları korunmak istenmiştir.

Okçular Tekkesi'nde yemek esnasında da oturuş âdabı vardı. Menzil sahipleri (rekor atışlarında başarılı olup okun düştüğü yere taş dikmeğe hak kazananlar) sağ tarafta eskilik sırasına ve sicil defterindeki sıraya göre oturlardı. Menzile talip olanlar ile menzile hak kazananlar sol tarafta eskilik sırasına göre oturlardı. Yemekte misafir olduğunda usule uygun olarak ihtiyarlar, yanlarına alırlardı (102).

Okmeydanlarında yaşanan bu âdab ile; kemankeşlerin saygınlığını sağlamak ve korumak, birbirlerine davranışın ve yardımlaşmanın gerekliliğini hatırlatmak, zamanlarına kadar gelen bu geleneklerin devamı sağlanmak istenmiştir.

(100) H.B.Kunter, "Okmeydanında..." s.14

(101) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.104,142,145,152

(102) H.B.Kunter, Atıcılar....., s.17

B. OKMEYDANLARINDA KURALLAR :

Osmanlı İmparatorluğu'nda okmeydanlarının tesis edilmesi, yönetici-personelin varlığı, çeşitli yarışmaların düzenlenmesi kural ve kaidelerin konulmasını gerektirmiştir. Osmanlı dönemi okmeydanlarında uygulanan kurallar, "Atıcılar Kanunnâmesi" ismiyle risale haline getirilmiştir (103). Bu eserden başka diğer risale ve kitaplarda bulunan kaideler, mevcut okmeydanlarındaki uygulamalar hakkında bilgi verecektir.

1 - Atıcılar Kanunlarının Uygulanırlılığı :

Atıcıların, atışlara uygun kurallara göre atışlarını gerçekleştirmeleri esastı. Bu kurallar, merkez olan İstanbul Okmeydanı'ndaki atıcıların umumiyetle kabul ettikleri ve uyguladıklarındandı. Bursa, Edirne, Gelibolu ve diğer illerde uygulanan kurallar, İstanbul Okmeydanı'nda tatbik edilenin aynısı idi. Kurallara aykırı davranan kişilerin rekorlarına ve atışlarına itibar edilmezdi. Mevcut kurallardan başka ileriki yıllarda "iyi bir adetin", meydanlara, atış ve kurallara zararı olmadıkça ortaya çıkması durumunda, sicil defterinde kayıtlı okçuların ve yönetimde bulunan ihtiyarlar'ın rızasıyla "Atıcılar Kanunnâmesi" isimli kitaba kaydetmeleri gerekmekteydi (104).

2 - Kurallara Uyuma Mecburiyeti :

Herhangi bir kimse, okmeydanlarında kurallardan dışarı çıkarsa,

(103) Çalışmamızın başında "Kaynaklar" bahsinde tanıttığımız kitaptır. Bilgi için Bak. Abdullah Efendi, Kanunnâme-i Rumât, H.1102, Fatih Millet Ktb. No:914

(104) H.B.Kunter, Atıcılar..., s.20

okçular arasında o kimse yolsuz kabul edilirdi. Şeyhler'i "bizimle oturma" deyip gönderirlerdi. Kurallara aykırı davranan okçu ok atmaya geldiğinde yalnız başına atar, kendisiyle kimse atamaz, Tekke'ye giremez, menzile duramazdı. Eğer menzil atışı için durur ise, havasına kimse gidemezdi (105).

3 - Kemankeş Namzeti Olabilme :

Bir kişinin okçu adayı olabilmesi için kendisinde aranan ilk şart, "ahvâl-i mazbut" yani kim olduğu belli insan olmaktır (106). Kemankeş namzeti olacak kişi hakkında inceleme yapılır, uygun görülürse, aday olabilirdi. Bunun için; kimliği belirsiz şahıslara, sözünde durmayanlara, akılsızlara, şuursuzlara atıcılık öğretilmez, bu bilgi kendilerinden saklanırdı (107).

4 - Okçunun Üstâdının Olması Şartı :

Kemankeş namzeti için uygun olan şahıslar, usta bir okçuya biat ederlerdi. Bunun nedeni; kendisine üstâdının kim olduğu sorulduğunda "filancadır" diyebilmesi içindi (108).

5 - Bir Kimseye Atıcı Denebilmesi İçin Şartlar :

Bir kimsenin atıcı olarak anılabilmesi için, Azmayiş isimli ok ile 800, Pişrev isimli ok ile 900 ve Puta oku ile 300 adet atış gerçekleştirmesi gerekmektedir. Ayrıca, üstâdından Kabza alması şart-

(105) H.B.Kunter, Atıcılar..., ss.11-12

(106) H.B.Kunter, "Okmeydanında...", s.14

(107) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.67

(108) H.B.Kunter, Atıcılar..., s.20

tı. Bütün bunları yapan kişi atıcı olarak anılır, kendisine menzil atışları için izin verilirdi (109).

6 - Kabza Alabilmede Şartlar :

Kabza alabilmek için en az 900 gez (594m.) mesafeye ok atıp bunu, usulüne uygun olarak tespit ve tescil ettirmek lazımdı. Kabza alan bir atıcı, atıcılar siciline kaydolunmak, Atıcılar Dergâhı'nda sofraya oturmak hakkını kazanırdı. Buna aynı zamanda Büyük Kabza almak da denirdi (110).

7 - Puta ve Menzil Atışlarında Ok'a İlişkin Şartlar :

Bu yarışmalara ilişkin kaideyi Mustafa Kâni eserinde şöyle açıklar: "Nişandan ya da menzil yerinden uzağa ve dışarı düşen ok, küşâdında olan bozukluktan ise, sayıları sayılan oklara hesap edilir. Ama ok, küşâd ile yaydan rahatça çıkıp yolunda giderken bora tabir olunan hava veya kuş misâli bir âfete isabetiyle, veya küşâda tahammül edemeyip parçalanırsa sayıları sayılan tire hesap edilmeyip yerine bir defa daha atmak lazımdır. Menzil müsabakalarında ve Puta'da bu usule riâyet olunur. Puta'ya vurulan tîrin gezine ve Puta zillerinin birine vuran ok, müsabaka sayısından sayılmaz. Zira mukavele, Puta'ya isabettir. Lâkin hava tîrinde ok, atılan tîrin gezine isabet etse bedel sayılır. Zira nişan şartı yoktur. Atılan Puta'yı yahut sonraki nişanı rüzgar yerinden götürüp ve nişanın rüzgar ile vardığı yere ok da varıp vursa sayılmaz. Tîr, nişanın önceden durduğu yere konarsa

(109) H.B.Kunter, Atıcılar..., s.22

(110) H.B.Kunter, "Okmeydanında...", s.13

H.B.Kunter, Atıcılar..., s.17

sayılır. Zira mukavele, nişanın önceki mahalde iken vurulması olup zaruriyet ile nişan izâle olduğundan, yeri nişana bedel olur. ...iki kimse bir nişana ok atıp ikisi de beraber vursalar, nişanın ortasına oku daha yakın bulunan geçmiş sayılır. Birkaç bölük başka başka müsabaka yaptıklarından mukavelelerine bakılır. Her bir fırkada mevcudu geçen, o fırkaya konulan koşuyu alır. Mukavele hepsini geçene olursa, hepsini kazanana koşuyu verirler" (111). Ayrıca, Puta yayı boyunda yay ile Pişrev ve Hâki okları atılırsa, çalışma ve idman için engel değilse de menzil müsabakalarında kabul edilmezdi (112).

8 - Menzil Atışlarında Sıra Şartı :

Menzil atışları esnasında bir okçu, bir atış mahalline vardık-tan sonra öncelikle atabilmesi için, ya hemen duruş yapmalı ya da sonra atmalıydı. Bir okçu okunu atarken bir başka kişinin ardında durup atmaması, iki okçu farklı yerlerde durup oklarının düştüğü yerin aynı olmaması, oklarının karışmaması gerekmekteydi (113).

9 - Menzil (Rekor) Atışlarında İzin Şartı :

Menzile talip olan atıcı önce ihtiyarlar'a gelip "ihtiyarlar, duânız ve izniniz ile layık isem filan menzile talibim" demesi gerekiyordu. İhtiyarlar da bu kişinin layık olduğunu ve ondan az yay çeken talibi yok ise, duâ edip izin verirlerdi (114).

(111) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.56

(112) M.Kâni, a.g.e..., s.153

(113) H.B.Kunter, Atıcılar...., s.16

(114) H.B.Kunter, a.g.e..., s.16

10 - Menzil Açmada Şartlar :

Menzil açmak, 900 gez mesafeden daha ileriye ilk defa ok atmaya denir. Bir kişinin menzil açabilmesi için Hâki oku ile en az 800 gez, ucu soyalı Yeksüvar ile 850 gez, Pişrev ile 900 gez mesafeye ok atabilmesi lazımdı (115).

11 - Menzil (Rekor) Bozmada Şartlar :

Menzil bozmak, bir başka kemankeşin attığı mesafeyi geçmek demektir. Menzil bozacak olan kemankeş, dört meslektaşının (ikisi Ayak Taşında, ikisi okun düştüğü yerde) nezareti altında okunu atar ve arkadaşlarının tasdikiyle okun uzak mesafeye atıldığı tesbit edilirse, menzil bozulmuş olurdu (116).

12 - Taş Dikmede Süre :

Bir atıcı rekor atışında muvaffak olduğu takdirde okunun düştüğü yere taş dikebilirdi. Aynı kişi atışını daha ileri bir seviyeye ulaştırmış ise, dikili olan taşını sürebilirdi. Gerek taş dikmede ve gerekse taş sürmede olsun bir kemankeşe özürsüz olarak altı aydan fazla süre tanınmazdı (117).

13 - Menzil Bozmada ve Taş Dikmede Şeyh'in Hükümü :

Menzil atışlarında; yeni bir rekor veya başkasına ait bir rekoru bozmakta tören resmiyeti şu şekilde idi: "Pehlivanlar, bir

(115) H.B.Kunter, a.g.e..... s.20

(116) İ.F.Ayanoğlu, Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi, s.13

(117) H.B.Kunter, Atıcılar.... s.19

menzilin atıldığıında, ittifak ve yolunda olduğuna ittihat ettiklerinde resmîyet şudur ki.... yemekten sonra menzil üzerine varırlar. Pehlivanlar yollu yolunca, sağda menzil sahipleri, solda diğerleri otururlar ve menzil atan kimse ayağa kalkar. Şeyhde ayağa kalkıp, Pehlivan, bu menzili sen attın mı? der. O da, ben attım, der. Yine o menzilde taşı olan kimse üzerine.... Şeyh, Ne dersin? der. O da şahitleri tezkiye eder... Bir ihtiyar kalkıp okun düştüğü yere bir gizgi çizer... Bu minvâl üzere taş dikilir... Taş sürmek de böyledir" (118).

14 - Menzil Açmada Şahidin Kimliği :

Menzil açma esnasında şahid olacak kişilerin Atıcılar Siciline kayıtlı olan, menzil sahibi, menzile hak kazanan ve menzile talip olan okçulardan olması gerekirdi. Bunlardan başka kimsenin şahadeti kabul edilemezdi. Atıcı olupta efendisi için şahitlik yapılırsa itibar olunmazdı. Okçu-yaycı yapımcılarının şahadeti ise, hiç dikkate alınmazdı (119).

15 - Menzil Atışlarında Sapma Miktarı :

Rekor atışlarında okun daha önce, aynı yönde kırılmış olan rekor taşından, belirli sapma miktarı göstermesi uygundu: "Menzil bozma atışlarında atılan okun, Ana Taşı'ndan 40 gez sağa veya sola çıkması uygundur. Bundan fazla bir ayrılma olursa, atış mesafesi

(118) H.B.Kunter, a.g.e...., s.19

(119) H.B.Kunter, Atıcılar...., s.18

evvelkilerden fazla bile olsa asla kabul edilmez" (120). Hicri 11. asrın sonlarında bu açıklığın Ana Taşından 40 gez sağa ve sola çıkması, kabul edilmekle beraber bazen de atılan okun Ana Taşından 30 adımdan fazla olmaması kabul edilmekteydi (121).

16 - Uzun Mesafe Atışlarında Şartlar :

Uzun mesafe atışları, 80 gez (52m. 80cm.) aralıkla dikilmiş iki bayrağın enine sınırlandırdığı koridor bir alan içinde yapılırdı. Oku bu sınırlı olan içinde en ileri mesafeye düşüren yarışmayı kazanırdı (122). Atışlardaki şartlar şöyledir: "Uzun mesafe atışlarında Tiran-dazân (okçular) ispat ettiği sayıda, akranıyla (kendi kategorisinde) atıp, diğer koşuda (kategoride) atamaz. Fakat bir defa, yani dokuz-yüzcülerle atarken bin geze isabet ettiği gün, bincilerin koşusunda da atıp, hava o koşuda kendinde kalırsa iki sınıfın da koşusunu alır. Keza bincilerde bile böyledir. Bin yüz'e çıkıp bir müddet binyüzcülük ettikten sonra, devlet hizmetinde bulunup, memuriyeti sebebiyle çalışmadığından, atışına bakılarak Şeyh ruhsatı ile Bincilere ve Dokuzyüzcülere indirilir. O sene, atışlarını ispat ettiğinde, yine evvelki Binyüze çıkar" (123).

17 - Menzil Ölçümü :

Menzil atışlarında öncelikle kullanılan ölçü birimi "gez"di. İp ile ölçüldüğü de olurdu. Ancak, yürümek ile ölçmek icâb ettiği

(120) H.B.Kunter, "Okmeydanında...", s.13

(121) S.K. İrtem, Türk Kemankesleri, s.31

(122) C.Atabeyoğlu, Okçuluk..., s.23

(123) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.116-117

takdirde orta boylu bir kişinin orta yürüyüşte olan adımı dikkate alınırdı (124).

18 - Salâ Koşusunda Şartlar :

Salâ koşusu tabir edilen ihtiyar ve yeni başlayan kemankeşler yarışında; hangi koşu sınıfından olursa olsun sakallı olunca Salâ şartlarıyla ve oklarıyla atmasında herhangi bir sakınca yoktu. Ancak, yarışmalarda gerekli mesafeyi tutturamayan kemankeş, sakallı da olsa müsabaka dışı kalırdı (125).

19 - Uzun Mesafe Atışında Ruhsat Şartı :

Uzun mesafe atışlarında herhangi bir kategoride yarışan müsabıkın rekor atışı denemesine ilişkin kaide şudur: "Dokuzyüzcü, arkadaşlarıyla hava icabı, menzil üstüne (rekor atışı neticesinde dikilen taş istikametine doğru) koşuya atarken tire dokunup, devamlı atıp kudretinden fazla, umulandan dışarı gidip, o menzildeki taşın sonunu geçmiş olsa, her ne kadar bozmak şartıyla değilse de bundan sonra istedikçe atamayacağı bilinince, Ayak Yeri'nde arkadaşları ve Hava Yerinde Havacılarından başka şahadete müstehâk tirandazân bulunup şahadet ederlerse taş dikilmeye ruhsat verilir. Ama Dokuzyüzde atarken, bin ve bin gezden aşırı atıp, sonra binciler ile atmaya, şekil yönünden muktedir ise, nişan (taş) dikmeye ruhsat verilmez. Bincilerde de

(124) M.Kâni, a.g.e., s.155

(125) M.Kâni, a.g.e., s.216;

i.F.Ayanoğlu, Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi, s.13

usül böyle olmakla beraber Binyüzde bile bu usüle riâyet olunur” (126).

20 - Havacıların İşaret Şartı :

Okçuların rekor ve uzun mesafe atışlarında, oklarının muhtemel düşecek olduğu yerlerde Havacı denilen bir nevi hakemler bulunurdu. Havacıların mesafelere göre çeşitli işaret şartları olup Mustafa Kâni eserinde genişçe açıklar: "Dokuzyüz geze kadar önce gelen tîri geçene, hava için (işaret için) bir kere tülbent atılır. Beraber konarsa, tülbentini iki ucundan tutup, gerip başından yukarı tutarlar. Yakın olursa elindeki tülbenti başından yukarı tutarak, sallayıp çevirerek yumruğuna sardırırlar. Pek yakın olursa koşup, sağ tarafa bükülüp dururlar. Geride olursa beli hizasından tülbenti iki tarafına sallarlar. Tîr, yolundan dışarı konarsa, konduğu taraftan yoluna gelerek tülbenti dolayıp, çevirir gibi hava zemininden devrederek döndürürler. Tîr, soya atılmış ise, eğilip tülbenti iki tarafına, zemine yakın sallarlar. Pek dik atılmış ise, durduğu yerde iki ayağı ile beraber yukarı üç-dört defa evvelki bastığı yere basarak sıçrar ise atılmış işareti olur. Dokuzyüz geze atıldığında üç kere ellerindeki tülbenti havaya atarlar. Bin gez atılınca havaya bedel yakın işaretler yapıp bin gez atıldığında, Havacılardan işarete bulunan elindeki tülbenti zemine uzatıp, başındaki serpuşini (fesini) çıkarıp bir kere havaya atıp-tutup başına giyer. Eğer bin gezden aşırı konmuş ise, zeminden tülbenti eline alıp binden kaç gez fazla ise ona kıya-

sen boylu veya kısa hava işareti eder. Binyüz geze yakın atılır ise, serpuşini eline alıp havaya atmayıp dülbent ile yakın işareti gibi omuzuna yakın tutarak işaret ederler. Binyüz gez atıldığında ikibin gezde işaret olduğu gibi iki defa atılıp, binikiyüze kadar geçmişteki işaretler gibi işaret olunup, binikiyüz de üç tülbent atılır. Fazlası var ise hava işareti yapılır. Hava münasebetiyle Kuyu yoluna atılır ise; bin atıldığında bir tülbent, binyüzde iki tülbent ve Kuyu'dan ileri tır konarsa üç tülbent atılır" (127).

21 - Müsabakalarda Ok Parçalanırsa Şartlar :

Müsabaka esnasında ok atıldıktan sonra düştüğü yerde parçalanırsa kaide şöyle idi: Hava yerlerinde tır, zemine isabet edip kırıldığında, tırin bedeni ileri fırlayıp konarsa, ayağı meydanda mevcut ise ayağına, mevcut değilse bedene itibar olunurdu. Tır havada giderken iki parça olup, başka yerlere inerse, ayak tarafı düşen yere itibar olunur, yelek tarafı ileride olsa bile itibar olunmazdı (128).

22 - Müsabakalara Rüzgarın Etkisi :

Okmeydanlarında, ok atışlarına başladıktan sonra atışları rahatsız edecek rüzgar çıktığında yarışmaların devamı için şu kaide geçerliydi: "Atış meydanında, havaya uygun Ayak Yeri'nden, küşâda başlanıp atılacak tırin yarısını, küşâd ettikten sonra hava değişip Ayak Yeri başka tarafa dönerse, gidilmeyip her ne kadar rüzgara karşı

(127) M.Kâni, a.g.e.... s.219

(128) M.Kâni, a.g.e.... s.218

atmak lâzım gelse de o mahalde tamamlanılır. Yarısını atmadan evvel hava değişirse, icabınca Ayak Yerine varılıp başlanır. Bir defada beş kere hava değişse o kadar Ayak Yeri de değiştirilir. Veyahut herkesin ittifakıyla başlanan yerden tamamlanılır" (129).

23 - Tasdik İşleminde Mühür :

Okmeydanlarındaki Okçular Tekkesi'nin dört çeyrek parçadan oluşan mühürü vardı. Bu mühür parçaları dört üstâd ve pîr kemankuş kişide bulunur, parçaları birbirine bağlayan sap kısmı da Okçular Tekkesi Şeyhi tarafından korunurdu. Tasdik ve tescil işlemleri gerektiğinde bir araya getirilir ve mühürletilirdi. Tasdik ve tescil işlemi için bir kişi bile muhalif olsa, mühür tamamlanamaz ve tasdik işlemi yapılamazdı (130).

Okmeydanlarında uygulanan kuralların hepsi bu kadar değildir. Tekkelerde, yemek esnasındaki kurallardan meydan muhitindeki davranışlara kadar birçok konuda da kurallar vardır. Kesin ve belirli olanlar, kurallar başlığı altında ele alınıp diğerleri ilgili bölümlerde konu içinde yer almıştır. Bunlar, bazen âdab, saygı, yarışma usulü, bazen de tavsiyeler biçiminde açıklanmaya çalışılmıştır.

(129) M.Kâni, a.g.e... s.217

(130) C.Atabeyoğlu, Okçuluk... s.24

III - OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA OKÇULUK SPORU VE UYGULAMA TEKNİKLERİ:

A. OKÇULUKTA BESLENME :

Okmeydanlarında atış ve idmanlardan önce beslenmeye önem verilirdi. Zira, "atıcının toku ve güreşçinin açığı hasmına galip gelir" (131) düşüncesi tecrübe edilmiş ve okçular-pehlivanlar arasında benimsenmişti. Çalışmalara, yemekten sonra genellikle yay çekişini çoğaltmak için geçilirdi. Yemekten sonra üç saat geçse bile besinler hazmolmasa idmana devam etmenin vücuda zararlı olduğu bilinirdi. Genellikle idmanlara ve atışlara başlamadan önce mizaca uygun çorba, reçel gibi kahvaltı yapılırdı (132).

Okmeydanlarında resmi atış günleri olan pazartesi ve perşembe günlerinde yemek yenildikten sonra yarışmalara geçildiği belirtilmektedir: "Yemek; çorba, et, sebze, keşkek, pilav-zerde'den ibaretti. Bazen, pilav-zerde yerine helva yahut üzüm, karpuz gibi mevsim meyvelerinden biri verilirdi. Yemek ile atış arasında takriben bir saat geçerdi" (133).

B. OKÇULUKTA İDMAN :

Osmanlı İmparatorluğu'nda tesis edilen okmeydanlarında idman ve çalışmalar için "meşk" tabiri kullanılırdı. Ateşli silahların kullanılmasına kadar saldırı ve savunma amacıyla kullanılan ok, hedeflere

(131) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), vr.34/b

(132) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.206

(133) H.B.Kunter, "Okmeydanında....", s.14

ve uzağa atılabilmesi için uzun ve meşakkatli bir eğitimi gerektirmekteydi. Ateşli silahların ortaya çıkmasından sonra da spor olarak yapılan okçuluk aynı oranda hatta daha çok "teknîği" gerektirmekteydi. Bunun için kemankeşler arasında idman için "bir gün terk edeni bu fen, on gün terk eder" (134) sözü yaygın olup çalışmanın önemi bilinmekteydi.

Idmanlar esnasında bileğe, antrene olmuş vücuda, özellikle omuza, el ve baş parmağa eldiven giymek, sırt bölgesine tülbent-havlu koyarak soğuktan muhafaza edilirdi. Ayrıca çeşitli meşk günlerinde yay kabzasının tutulması, şest için bütün vücudun kullanılması ve bunları usûller çerçevesinde dikkatle yapmak gerekmekteydi (135).

Atışlar için çalışma yapan bir kemankeşin yanında, Havacı denilen, okun düştüğü mesafe için gerekli işaretleri yapan arkadaşının bulunması, idmanın yarısı kabul edilirdi (136).

1 - Acemilerin İdmanı :

Herhangi bir kimse ok atmaya öğrenmek isterse, önce kendisine bir usta seçer ve onunla okçuluk talimleri yapardı. Kepâde denilen gayet hafif ve gevşek yay ile idmana başlanırdı (137). Kepâde yayının kabzasını kavramak ve ayakta duruş tekniğini öğrenmek, ilk başlangıç sayılırdı. İlk başlangıçta duruş ve tutuş için vücudun durumu şu

(134) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.102

(135) M.Kâni, a.g.e... s.102

(136) M.Kâni, a.g.e... s.219

(137) Ü.Yücel, Sultan.... s.94

şekilde olmalıydı: "İki ayaklarını beraberce basıp vücudunda eğri bir yeri olmayarak, bütün vücuduyla uzanıp, doğrulup, boyun dört bir tarafa meyletmeyerek doğru döndürülüp yüz, sol omuz üstüne çevrilir. Sol omuzu, olduğu halde durup kısaltmaksızın ve yükselmeksizin, çene, sol omuzun çevresine yakın çukurca yerine dayanır. Sol kolun dirseği, yay tarafına meyletmeyip, dirsek ucu zemine ve kol kalınlığı dış tarafa gelmeli. Yumruk, ökçe başı gibi eğri ve zemine yönelik olarak cepheye paralel kaldırılıp, bir yere nişanlayıp o yerden oynatmayarak ve bazen bir yere dayatılır. Kepâde de yayın oku gibi doğru halde olup eğri taraftan sağlam durmalı... Sağ elin işaret, orta, dördüncü parmağıyla Çile'nin ortasının iç tarafından tutulur. Kabza yumruğunu, nişan aldığı yerden ve çeneyi sol omuzdan oynatmayarak, baş, dört bir yana meyletmeyerek, sol kaburgalar olduğu halde kuvvetli, sağ kaburgaları belden yukarı dönerek, iki ayak zemine bir kararda basılır. Sağ dirsek omuz üstü ile beraber, sağ kaş üstünden kulak yumuşağına kadar çekip, Şest ile kulağa yanaştığında hareketcik verilir. Kol alıştıkça iki kürek birbirine kavuşur gibi yanaştığı hiss olunur. Dirsek aşağı düşmeyip, omuz hizasında olmak üzere netice verdikçe, Çile'yi elden bırakmayıp, Tunçları yerine oturunca geriye red olunur. Bir nefes miktarı durup yine aynı şekilde çekip, red ederek birinci günde birkaç nöbet (set)de altmışaltı kere çekilir. Yorgunluk hissolunmazsa da, fazla yapmayıp vücut alışkanlık kazanınca azdan devam edilir. Sonra alışkanlığa zor gelmeyecek kadar her gün arttırarak devam etmekle iki kürek arası yumuşayıp, iki kürek birbirine kavuşur

gibi rahatlık oluşur. Vücutta hasıl olan ağrılar gitmeye başlayınca" (138) duruş, tutuş ve atış tekniklerine geçilirdi.

Kepâde denilen gevşek yayın çilesi hiçbir tarafa meylettirilmeden, bir sette beşyüz çekiş yapılabilirdi. Vücut idmanlı olmaya başlayınca, yılmadan otuzbin defa gevşek yay ile çekiş gerçekleştirilirse çok faydası olurdu (139).

Pazuya kuvvet getirdikten sonra yine gevşekçe yay ve ot dolu bir kıl torba ile talimler yapılabilirdi (140).

Ok atmaya yeni başlayan ve Şakirt'de denilen okçuların ok ve yay kullanmadan idman yaptıkları da bilinmektedir: "Her sabah on kezden başlayarak her defasında arttırmak üzere avuçlarını bir mermer vururlardı... Bu çalışmalar, dört ya da beş ay sürerdi" (141).

2 - Ustaların İdmanı :

Kemankeşlikte epeyce yol kat eden okçuların bile acemilerin yaptığı idmanı mutlaka yaptıkları görülmektedir. Usta kemankeşler, vücutta kaybolan çalışmayı kazanmaya Kepâde yayı ile başlarlardı (142). Kepâde idmanı yeterli bulunduktan sonra birbirinden farklı üç sert yay kurulurdu. Kepâde ile kol kasları ısındırılıp, sonra üç sert yayın en hafifi ile başlanırdı. Elli kere kepâdevari çekip, arkadaşı var ise arkadaşlarıyla, yok ise biraz dinlenilirdi. Vücutta kudret

(138) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.92-93-94

(139) M.Kâni, a.g.e..., s.94

(140) S.K.İrtem, Türk Kemankeşleri, s.30

(141) D.Yıldız, Türk Spor Tarihi, s.158

(142) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.103

var ise, ondan daha sert olanıyla elli kere, biraz dinlenip en sert olan yayla da elli kere çekilirdi. Yahut başlangıçta az yayla elli-beşer çekilerek kepâdelenince, ondan çokçası ile çekilirdi. Onlarda az gelince çokçasıyla, vücudun tahammülüne bakılarak son çekişine kadar devam edilirdi. Üstâdın onayıyla, çekişte vücut kararkîr olduğunda diğer meşklere geçilirdi (143). Bundan sonrası, Torba meşki ve Hava Gezi idmanlarına aitti. Meşklerde ortalama, onikibin kepâde, altıbin Torba, üçbin Hava Gezi, üstâdlar arasında karar verilmiş olup bunun da vücudun tahammülüne göre olduğu belirtilmiştir (144).

Usta kemankeşlerden, devamlı nişana isabet ettiren okçuların okları isabet etmediği takdirde bunun sebebinin ya çok çalışmaktan veya vurmaya olan hırsından olduğu belirtilir. Çaresi, "eğer çok çalışmaktan ise, birkaç gün dinlenmek, hırsından dolayı ise, birkaç gün fazla ok atmaktan" ibaretti (145).

Ciddi idmanların bir seneden üç seneye kadar sürdüğü, öğrenilmekle beraber sabırlı hareket etmek ve çalışmalarını bir gün bile kesintiye uğratmamak gerekmekteydi (146).

(143) M.Kâni, a.g.e.... s.95

(144) M.Kâni, a.g.e.... s.103

(145) M.Kâni, a.g.e.... s.85

(146) S.K.İrtem, Türk Kemankeşleri, s.33

C. OKÇULUK YARIŞMALARI

1 - Puta (Hedef) Atışları :

Osmanlı dönemi okmeydanlarında Puta atışlarının kaynağı İslâmiyet dönemine dayanır.

İslâm dini gelmeden önce ok atacak kişiler ikişer ok çıkarıp atarlardı. İslâmiyet döneminde ise, Hz. Muhammed peygamber olunca ok atacak kişilerin üçer ok çıkarıp atmalarını emrettiği ve ashabının da bu emre uymalarıyla İslâm öncesi âdete muhalefet etmek isterlerdi (147). Ayrıca İslâm döneminden sonra Tabîin, Tebâüt-tabîin ve Osmanlı dönemlerinde Puta'ya ve Uzak Mesafeye ok atılacağı zaman onikişer ok çıkarıp, oniki imam adına atılır, son olarak bir ok da Hz. Muhammed adına atılarak toplam onüçer ok ile yarışmalar yapılırdı (148).

Osmanlı dönemi okmeydanlarında nişan atışları için hedef uzaklığı üçyüz gez yani 198 metre idi. Bu mesafeden daha uzağa ok atmak bütün okçularca mümkün olmadığı gibi, atabilen müstesna okçuların da çok çalışmalarına, yeteneklerinin devamlılığına bağlı kalmakta idi. Bu seviyede ok atabilenler için hedef uzaklığının beşyüz-altıyüz gez mesafede dikildiği de oluyordu (149).

Puta atışları saf halinde dizilmiş bir düzen içinde yapılırdı. Atışlar esnasında safın başında, ortasında ve aşağısında bulunmakta

(147) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), vr.26/b-27/a

(148) İbn-i Rüşen, a.g.e...., vr.26/b-49/a

(149) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.84

fark olmayıp âdap gereği herkes için mertebesine ve Kabza alış tarihlerine göre dizilirlerdi (150).

Putaya atışlarında hedef için "Sepet" tabiri de kullanılırdı. Bu hedefteki sepetin üzerine çingirak konularak okun isabet ettiği anlaşıldı (151).

Putaya atışlarında yarışmalar, tekler arasında yapıldığı gibi mevcut okçular birbirleriyle eşleşip iki gruba ayrılarak da yarışabilirlerdi. İki grup halinde Putaya atışı yarışmasını Mustafa Kâni şöyle açıklar: "Hangi sınıfın önce atmasının gerektiği, kura ile tayin olunduktan sonra ilk grup, Putaya karşı belirlenen yerde diz çöker ve durur. Diğer sınıf yaylarını sağ omuzlarına takıp putaya civarında dururlar. İlk sınıf, belirlenen adet üzere oklarını atıp tamamlayınca kalkarlar, yaylarını sağ omuzlarına asıp putaya doğru tekbir ile yürürler. Putaya civarında ikinci sınıf, birinci sınıfı karşılayıp öndeki eşlerin herbiri arkadaşlarıyla kucaklaşıp, putaya kaç ok isabet etmiş ise hepsini Şeyh-ül Meydân bulunan zâtın önüne koyarlar. Sınıflar yer değiştirdikten sonra, ikinci sınıf da sayılı tîrlerine küşâd verip, yaylarını omuzlarına asıp, biraz önce olduğu gibi tekbir ile karşılaşıp, kucaklaşıp onların tîrleri de Şeyh'in huzuruna getirilir. Herkesin tîrlerini ayırıp hangisinin tîri fazla bulunursa koşuyu ona verirler. Beraber bulunursa taksim olunur" (152).

(150) M.Kâni, a.g.e., s.55;

İbn-i Rüşen, Kavs-nâme (Fezâvil-i Remy), vr.47/b

(151) İ.F.Ayanoğlu, Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi, s.14

(152) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimat, ss.54-55;

H.B.Kunter, "Okmeydanında...", s.13

Putâ'da isabet yerlerinin derecesi ve makbuliyeti vardı. Şöyle ki: "Bir okun, putanın yukarı kenarının sağ yanını vurması, sol yanını vuran oktan daha makbuldür. Putâ'nın yukarı kenarının ortasını vuran oktan, Putâ'nın tâ ortasını vuran ok makbuldür. Ama yukarı kenarının ortasını vuran ok, sağ yanını vuran oktan makbuldür" (153).

Putâ atışlarında atış yapacak gruplar, bir veya dört-beş bölük ne miktarda atacaklarsa, her bölüğün nöbet ile atmasını sağlayan ve her bölükte bulunması gereken bir müdür vardı. Bir nevi hakem görevini üstlenen bu müdürlere bölüklerde ok atan okçuların ayaklarını Ayak Yeri'nden yani atış çizgisinden ileri bastırmayıp nöbetleşe atışlara nezaret ederlerdi (154).

Putâ atışının bir çeşiti de ip altından nişan atışı idi. Bu atışlar, 2.5 ziraî mîmâri tabir edilen 189.5 cm. yüksekliğinde gerilen bir ip altından yapılırdı. Oku ip altından nişana atabilmek için ipin, ikibuçuk ziraî mîmâri gerisinde oturmak ve otuz derecenin altında bir derecede tutarak atmak gerekirdi (155). İp altından nişan atışı yarışmalarında resmî kaide şöyle idi: "En fazla vurana yarış verilir. En azı, üç okun isabet etmesidir. Meselâ; iki kişinin vuruşu sayıca bir olursa, bir kişi kalıncaya kadar hepsi yeniden atar. Üç vuruştan aşağı olan vuruşlara yarışma verilmez" (156).

(153) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), vr.50/b

(154) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.56

(155) Ü.Yücel, Sultan..., s.101;

H.B.Künter, Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar, Cumhuriyet mat..., İstanbul 1938, s.14

(156) H.B.Künter, Atıcılar..., s.20

2 - Menzil (Rekor) Atışları :

Rekor atışları, ya hiç denenmemiş bir istikamette uygun hava ile atılır ya da bir başkasına ait en fazla atış mesafesini geçmek için atılırdı. Buna "Menzil Bozmak" da denirdi. Bu atış çeşidini, sınıflara ayrılan atıcılar tarafından yapılan ve menzillerle hiç ilişkisi olmayan uzun mesafe ok yarışmalarından ayırt etmek gerektiği belirtilmektedir (157).

3 - Menzil (Uzun Mesafe) Atışları :

Uzun mesafe ok atışlarında okçular, atış mesafelerine göre dahil oldukları sınıflar içinde istedikleri hava üzerine yarışırlandı. Yarışmaların, seksen gez aralıklarla dikilmiş iki bayrak arasında yapıldığı, en uzak mesafeye giden okun müsabakayı kazandığı bilinirken iki bayrağın arasına düşmeyip dışarı çıkarsa kabul edilmezdi. Müsabaka ve ödül için ok atılacağı zaman şu kaideye riâyet olunurdu: "atıcıların hepsinin yay ve oklarının müsâvi olması, yahut hepsinin bir yayla ve aynı vasıflarda ok ile atmaları lazımdı" (158). Uzun mesafe atışlarında atıcılar, atış kudretine göre dört sınıfa ayrılmışlardı. Bunlar:

a) Yeni Başlayanlarla İhtiyarlamış Atıcılar :

Uzun mesafe ok atışlarında yeni başlayan ve ihtiyar atıcıların oluşturduğu bu kategorinin yarışma çeşidine üçüncü koşu da denilmekteydi. Yukarıda belirtildiği üzere seksen gez mesafeli iki bayrak

(157) Bilgi için Bak. H.B.Kunter, "Okmeydanında...", s.14

(158) H.B.Kunter, Eski... ss.40-41;
H.B.Kunter, "Okmeydanında...", s.14

arasına beşer azmayış oku atarlardı. İki bayrak dışına düşen ok kabul edilmeyip en ileriye oku düşen atıcı yarışmayı kazanırdı (159).

b) Dokuzyüzcüler :

Dokuzyüz gez mesafeye ok atabilen okçuların oluşturduğu bu grubun yarışma çeşidine ikinci koşu da denirdi. Dokuzyüzcüler de iki bayrağın oluşturduğu seksen gez aralıklı koridor içinde atışlarını gerçekleştirirler, dışarı çıkan ok kabul edilmezdi. Yarışmada Hâki cinsi ok ile atıldığı ve eğer Huzur-u Humâyûn'da atış gerçekleştirilirse, Pişrev cinsi ok ile atışların yapıldığı öğrenilmektedir (160). Dokuzyüzcülerin yarıştığı bu ikinci koşuda Mustafa Kâni, yedişer okun atıldığını ifade eder (161).

c) Binciler :

Bin gez mesafeye ok atabilen atıcıların oluşturduğu bu grubun yarışmalarına "baş koşu", "birinci koşu" da denirdi. Binciler de yarışmalarını seksen gezle sınırlı iki bayrağın oluşturduğu bir koridor içinde gerçekleştirirler ve dışarı çıkan ok mûteber sayılmazdı. Dokuzar okun atıldığı birinci koşuda Pişrev cinsi ok ile atışlar gerçekleştirilirdi (162).

(159) H.B.Kunter, "Okmeydanında..", s.14;

H.B.Knuter, Atıcılar... ss.19-20

(160) H.B.Kunter, Atıcılar... s.20

(161) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât s.59

(162) H.B.Knuter, Atıcılar... s.20;

H.B.Kunter, "Okmeydanında..", s.14;

d) Binyüzcüler :

Binyüz gez uzaklığa ok atabilen atıcılar bu isimle anılırdı. Bincilerin yarışında olduğu gibi buna da baş koşu denilmekteydi. İki bayrağın oluşturduğu seksen gez aralıklı koridor içinde en uzağa oku atabilen okçu yarışmayı kazanırdı. Bayrakların dışına düşen ok kabul edilmezdi. Onbirer okun atıldığı binyüzcüler koşusunda da Pişrev cinsi ok kullanılırdı (163).

(163) H.B.Kunter, Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar, s.41

D. OKÇULUK TEKNİKLERİ :

Osmanlı İmparatorluğu okçuluğunda, okçuluk sporunun; oku atmadan evvel ve atış esnasında vücudun pozisyonu, yayın kabzasının uzuvlara göre tutuluşu ve atışlar esnasında bakış, yayın çekilişi ve atılışı gibi teknik bahislerle ilgili olduğu görülmektedir.

1 - Duruş Teknikleri :

Okçuların oku atmadan önce ve atış esnasında vücut pozisyonunun duruş tekniği olarak mütalaa edeceğimiz bu bölümde, nişan atışları için gereken duruşlar üzerinde ağırlıklı olarak durulacaktır.

a) Ayakta Duruş Teknikleri :

Nişana atış yaparken ayakta durarak atmak dört türdür: Nişana karşı düz durmak, yan durmak, ne büsbütün yan ne de tamamen düz durmak, vuruşta ve uzağa atarken ayakta durmaktır (164).

Nişana karşı yan durulurken nişanın, sol omuz (165) ve sol gözün karşısında olması gerekir. Sol dizin nişana düz, sol ayak parmakları nişana karşı, sağ ayak parmakları ise nişana yan gelmelidir. Her iki ayağın arasının ise bir arşın miktarı açık olması gerekir. Sol ayağın ökçesinin, sağ ayağın iç yan çukuru karşısında bulunması lazımdır (166). Sol ayak az ileride bulundurularak yayı çekerken, yani şest esnasında, sağ ayak üzerine yüklenilip, okun

(164) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.41

(165) İbn-i Rüşen Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.36/b

(166) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.41

atışa geçirileceği anda sol ayağa dayanılarak atılması gerekmektedir. Vücut boy itibarıyla doğru olmalı ve hiç bir tarafa meylettirilmemelidir (167).

Nişana karşı yan duruşta bir başka duruş ise şöyledir: Sol ayak nişana karşı yan, sol ayak serçe parmağı nişana karşı, sağ ayak uzunca nişana karşı getirilip, sağ ayak baş parmağını nişana karşı bulundurmak gerekmektedir (168).

Vuruş, yani atış yapılırken duruş esnasında, ayakların iki ökçesinin birbirine yaklaştırılması ve iki ayak uçlarının açık bırakılması lâzım gelirken üstâdlar bu duruşun çok güç olduğunu belirtmektedirler (169).

Kemankeşlikte, ayakta ve otururken duruşlarda, kabza tutuşlarında ve atış esnasında vücuttaki uzuvların durumu çok önemlidir. Bu uzuvların, sert, yumuşak, vasat halde olmaları esastır.

Uzuvların, yukarıda belirtildiği üzere sert, yumuşak ve vasat olmaları gerektiği konusunda müellifler ittifak etmişlerse de hangi bölgede kaç uzvun bu halleri taşıması gerektiği konusunda ise ihtilâftadırlar. İbn-i Rüşen Hatip Mehmed Efendi dört uzvun sert, üç uzvun yumuşak, üçünün ise vasat olması gerektiğini anlatır (170).

(167) A.g.e., ss.41-43;

İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.36/b

(168) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.41

(169) A.g.e., s.41

(170) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.37/a

Mustafa Kâni ise; yirmi uzvun sert, onbir uzvun yumuşak, üç uzvun ise vasat olması gerektiğini belirtir (171). Okçuluk Hakkında Hülâsa isimli anonim eserde ise onsekiz uzvun sert, onbirinin yumuşak, üçünün vasat olması lâzım geldiği anlatılır (172). Buradan yola çıkarak Osmanlı dönemi kemankeşlerinin ok atmada duruş, tutuş ve atışlar için uzuvlarının tasnifi aşağıdaki gibidir,

i - Sert Olması Gereken Uzuvarlar :

-Sağ elde sert-kuvvetli olması gereken yerler :

Sağ elde; serçe, adsız yani yüzük parmağı, orta parmak, baş parmaklarla dirsek ve pazu sert-kuvvetli olmalıdır (173). Sağ bilekte, bileğin baş parmak tarafında olan mafsali ile kol boyuna bileğin yukarı eklemine kuvvet veren siniri (174). Ayrıca şest esnasında yani yayı çekerken baş parmak tırnağının kuvvet uygulamasıdır (175).

-Sol elde sert-kuvvetli olması gereken yerler :

Sol elde; serçe parmak, adsız parmak, orta parmak, bilek ve dirsek ile (176) sol kol boyuna bileğin altına kuvvet veren sinirin sert-kuvvetli olması gerekir (177).

-Vücutta sert-kuvvetli olması gereken yerler :

Vücutta sağ taraf, sağ omuzbaşı, sağ kürek ve arkanın boydan

(171) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.198

(172) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.43

(173) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.43

(174) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.198

(175) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.37/a

(176) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.43

(177) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.198

boya omurga kemiği, karın ile yere basılan sol ayak sert-kuvvetli bulunmalıdır (178).

ii - Yumuşak Olması Gereken Uzuvarlar :

-Sağ elde yumuşak olması gereken yerler :

İşaret parmağın mandal esnasında baş parmak üstünde gevşek tutulması ile sağ elin dış damarlarının yumuşaklığından ibarettir (179).

-Sol elde yumuşak olması gereken yerler :

İşaret parmak, baş parmak, baş parmak ile bilek arasındır. Bunlar; sol elin işaret parmağı orta parmak üstüne, sol baş parmağın evvelki boğumuyla tırnağı müşemmi üstüne yumuşakça konmalı ve sol bileğin üst tarafı yumuşak bulunmalıdır (180).

-Vücutta yumuşak olması gereken yerler :

Vücuttan kast edilen belden yukarı olan kısım olup, sol omuz, sol yan, sol koltukaltı, boyun, iki dudak yani küşâd esnasında konuşulmaması, sol elin küçük parmağının diğerlerine kıyasla müşemmi altına gelen boğumunun yumuşak olması gerekir (181).

iii - Vasat Olması Gereken Uzuvarlar :

Vücuttaki uzuvarların vasatlığından kastedilen sakinlik ve sükû-

(178) M.Kâni, a.g.e..., s.198;

İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.37/a

(179) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.198;

Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.43

(180) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.43

M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.198;

(181) M.Kâni, a.g.e..., ss.198-199

nettir. Bu sakinlik ve sükûnetten maksat kalbin diğer düşüncelerden arındırılmasıyla oluşan sakinlik, gözlerin tîrden başka bir şeye bakmayıp sadece tîre bakması, ciğer ve ciğerin sakinliğidir. Ciğerin, hareketin şiddetiyle teneffüse hiddet ve sıkıntı getirmeyip rahat ve sükûnette bulunması gerekir (182). Ayrıca bel ve sağ diz ne katî-sert ve ne de katî-yumuşak olmalıdır (183).

b) Oturarak Duruş Tekniği :

Osmanlı İmparatorluğu'nda ok atışları için yapılan bir çeşit atış daha vardır ki bu oturarak atıştır. Oturarak atışa geçmeden önce duruşun nasıl olması gerektiğini belirtelim. Oturarak duruş tekniği çeşitli olup şöyle sıralamak mümkündür:

i- İki ayağın dik tutularak üzerine oturulmasıdır. Ayrıca iki dizin arasının açık bulundurulması ve dizlerin dik tutulması gerekmektedir.

ii- Sağ diz yere değdirilerek, sol dizin dikilerek iyice oturulmasından ibarettir. Acemi okçuların çoğu böyle atardı.

iii- Sol diz yere değdirilerek, sağ dizin dikilerek iyice oturulmasından ibarettir. Bu oturuş çeşiti, yayı sert olan okçulara ve yeni başlayan okçu adaylarına münasiptir.

iv- Mesafiki denilen diğer bir oturuş çeşiti ise şöyledir: Sol dizin yere konulması ve sağ dizin dikilmesiyle oluşur ki; her iki dizin arasının bir diz miktarınca ya da daha fazla açık tutulmasından ibarettir.

(182) M.Kâni, a.g.e... ss.198-199

(183) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.37/b

v- Bağdaş kurarak oturuş çeşitine "Murabba" oturmak da denir. Bağdaş kurarak nişana karşı oturulduğu takdirde göğsün, nişana yöneltilmesi gerekmektedir (184). Ayrıca, yine bu oturuş biçiminde nişanın sol omuz karşısında yer alması gerektiği belirtilmektedir (185).

Oturarak puta atışları esnasında sağ dirsek, sol elin baş parmağı, dudak, iki gözün bakışı, dirsek, sol elin kabza tutması ile sağ eldeki üç parmak aynı istikamette ve aynı halde olması gerekmektedir (186).

2 - Kabza Tutuş Teknikleri :

Osmanlı İmparatorluğu'nda kemankeşler için en verimli ve ideal olan teknikler, üstâdlar tarafından tecrübe edilerek açıklanmıştır. Bunlardan birisi de kabza tutuş tekniğidir. Kabza tutuşunun el ve parmaklara göre farklı tutuş tekniğine sahip olması gerekmektedir.

Kabza tutuşları ile ilgili olarak teknikler şöyle sıralanabilir:

a) Parmakları Kısa Olanların Kabza Tutuş Tekniği :

Parmakları ve el ayası kısa olan kemankeşler, yayın dış kabzası tabir edilen yayda tutulan yerin arkasını parmaklarının ucuna yakın ek yerlerine koyarak tutmaları üstâdlar tarafından kabul edilmiştir (187).

(184) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.42

(185) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.37/b

(186) İbn-i Rüşen, a.g.e... v.38/b

(187) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimâz, ss.7071

b) Parmakları Orta Olanların Kabza Tutuş Tekniği :

Parmakları orta olan kemankeşlerin, parmakları kısa olanlara nazaran kabza dışını parmaklarının orta boğumuna koymaları uygun görülmüştür (188).

c) Parmakları Uzun Olanların Kabza Tutuş Tekniği :

Parmakları uzun ve el ayası büyük olan kemankeşler ise, yayın dış kabzasını parmakların ayaya bitişik olan boğumuna koyarak kabza tutuşunu gerçekleştirmeleri kabul edilmiştir. Ayrıca el ve parmakları uzun olanların yay kabzaları da büyük olması üstâdlarca kemankeşlere tavsiye edilmiştir (189).

d) Uzağa Ok Atışta Kabza Tutuş Tekniği :

Ok uzağa atan bir kemankeşin kabza tutuşu; işaret parmağın kabza ardında gizlenerek yumulması ve baş parmağın orta parmak üzerine konulmasından ibarettir. Bu çeşit tutuşun üstâdlar arasında en kabul göreni olmasının yanında, nedeni; ok yaydan çıktığında ok demirinin değmemesindedir (190).

e) Kabza Tutuşunun Umumî Tekniği :

Yukarıda anlatılan çeşitli kabza tutuşu tekniklerini içeren kabza tutuşunu üstâdların kabul ettiğini belirten M. Kâni, bunu şöyle açıklar: "Avucun ortasına, baş parmakla işaret parmağın arasında olan

(188) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.37

(189) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.70-71

(190) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.37

boş yerin gevşekçe olan derisi avuç tarafına toplanır. Yayın kabzası ortasına kuvvetlice dayanır. Orta parmak kabza ardından müşemmi üstünden yayın kabzasıyla baş parmağın ikinci boğumu arasına sıkıştırılır. Baş parmak tırnağı ile birinci boğumu müşemmi üstüne kuvvetlice basılır. Dördüncü parmak ile orta parmak arasına müşemmiyi kabza arkasından alır. Dördüncü parmak kabzaya indirilip küçük parmakla beraber yüksek bir tâkatle müşemmi altından kabza kuvvetlice tutulur. İşaret parmak da orta parmak üstüne çevrilip kuvvetlice tutulur. Şöyle ki; kabza üstünden su dökülse el ayasına sirayet etmez. Orta parmak ucu bir şekilde kabza ile baş parmak arasına konmalı ki, tîr geçerken ucuna isabet etmemeli... Bu surette kabzaya şekil verdikten sonra yumruk sol tarafa, bilek sağa meyilli olarak bilekten mümkün olduğu kadar zemine meyleder. Bilek, tîre meyillice olduğu halde yumruğun toplanmış şekline bakıldığında pençe denilen saz görünüp tîrin tamamı siperden kurtuluncaya kadar bu şekil bozulmamalıdır” (191).

3 - Atış Teknikleri :

Osmanlı dönemi atıcılığında genel kaide olarak okun yaya, yayın vücuda uymadığı süre içinde lâyıkiyla ok atılamadığı benimsenmekteydi. Atış tekniklerini şu şekilde açıklamak mümkündür:

a) Puta Atışı Tekniği :

Puta atışında esas olan üç aşamadır. Bunlar; nişan alma, şest ve küşâddır.

(191) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.70-71

Nişan Alma (Bakış) :

Nişan alışıta bakışlar üç şekilde gerçekleşebilir. Birincisi; sağ ve sol gözün toplanarak bir göz hüviyetine girmesidir (192). İkincisi; nişanı yayın içinden gözlemektir (193). Üçüncüsü; yayın dışında iki gözle beraber temren nişana rastlatılıp yay çekilerek, temrenin dışı yay kabzasından görünmeyecek şekile geldikten sonra sol göz, nişandan ayrılmadan sağ gözle yayın dışından temrenin siperdeki seyrine bakılarak küşâd verilmesinden ibarettir. Bu üçüncü bakışın yani nişan almanın üstâdlar arasında en çok tercih edildiği belirtilmektedir (194).

Şest :

Okun, yaya takılarak son sınırına kadar çekildiği safha şest diye adlandırılır. Atışlar esnasında şestin, atıcının yüzüne yakın gelmesiyle ok nişanın soluna düşer. Bıyık altından atılan ok ise, nişanın üstüne düşer. Yüzden uzak atılırsa ok, putanın sağına düşer. Atış için şest eğer bıyık üstünden gerçekleştirilirse ok, putanın altına düşer. Anlatılan bu şest çeşitleri ister sağ elle isterse sol elle gerçekleştirilsin nişandaki vuruş yerleri değişmez (195). Puta atışları için nişan almada ve şest için lâzım olan çekişin üstâdlar tarafından bahsedilen herhangi bir yolla gerçekleştirilmesi durumunda Kemankeşler, istenilen hedefe isabet ettirebilmekteydiler.

(192) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.87

(193) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.46

(194) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.88

(195) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.40/a-b

Küşâd :

Küşâd, yayın çekilip atılmasından ibarettir. Küşâd üç çeşittir: ihtilâs, Sâkin ve Mefrûk. ihtilâs: Yayın süratle çekilmesiyle şest zamanının yerini küşâda terketmesiyle beraber durdurulmadan atılmasıdır. Sâkin: Yayın yavaşça çekilmesiyle küşâd zamanının geldiğinde, hareketsizce düz atmaktan ibarettir. Mefrûk: Yay hareketsizce çekildiğinde ok, siper yerinde küşâd zamanı hasıl olunca durarak, geriye kalan okun son sınırına kadar süratle çekilip atılmasından ibarettir. Küşâd verilışıyle ilgili olarak üstâdların ittifak ettiği yöntem ise şöyledir: Yay ve ok hazır hale geldikten sonra kabza ve ok tutuşları birbirine paraleldir. Dirsek dört bir yana meylettirilmeyerek doğru ve sıkı, hareket zamanında koltuk açıktır. Baş parmakla işaret parmağın el ayasına bitişik olan parmakları yanağa sürülerek küşâd verilir (196).

Genel olarak puta atışlarında gerçekleşen bu aşamalardan sonra yaylarına göre de atış tekniklerinin olduğu görülmektedir.

i- Sert Yaylarla Puta Atışı Tekniği :

Sert yaylarla nişan atışı yapılırken yumruğun nişana karşı iyice terazilenmesi gerekmektedir. Sert yaylarla nişan atışlarında, uzaklığa göre nişan alışlar farklılık göstermektedir. Putanın uzaklığı üçyüz gez mesafede ise, serçe parmağı puta başına mukabil olmalı, ikiyüz elli gez mesafede ok nişana mukabil olmalı, yüz gez mesafede

(196) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.79,83

fede olduğu takdirde temrenin puta başı mukabilinde olması gerekmektedir. Elli gez mesafede ise, temren putanın ortasına mukabil olmalıdır (197).

ii- Gevşek Yaylarla Puta Atışı Tekniği :

Gevşek yaylarla nişan atışları yapılırken sert yaylarda olduğu gibi uzaklığa göre nişan alışlar farklıdır. Hedef, ikiyüzyetmiş veya üçyüz gez kadar uzaklıkta ise, nişan alış şekli, kabza yumruğunun serçe parmağına paralel bakılmasıyla gerçekleştirilir. Bu bakışla hedef, yumruktan üç parmak yukarı kalkmış olur. Uzaklık ikiyüz gez mesafede ise, serçe parmağın yanındaki parmak üstünden nişan alınmalıdır. Bu iki parmaktan hangisi ile bakılacaksa açıp, yumruk nişana hedeflendikten sonra yumarak küşâd verilir. Hedef uzaklığı yüzyirmi gez ise nişan alma yumruk üstünden tablanın üst tarafına bakmakla gerçekleştirilir. Yüz gez uzaklıkta olan hedefe ise, yumruk üstünden tablanın ortasına bakmakla nişan alış gerçekleşir. Yüz gezden yirmi-beş gez sonrasına kadar olan uzaklıklarda ise ok, Çile'de gez yerinden birer gez yukarı kurularak nişan alış gerçekleştirilir (198).

b) Menzil Atışları Tekniği :

Osmanlı İmparatorluğu okmeydanlarında rekor ve uzun mesafe müsabakaları olarak ifade edilen Menzil atışlarında atış tekniği olarak genel kaidenin her ikisinde de aynı olduğu görülmektedir.

(197) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Feyzâvil-i Remy), v.41/a
(198) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.84

Gerek okmeydanlarında gerekse düz olan atış yerlerinde kabza, cepheye paralel tutularak kırkdört dereceden oku atmak üstâdlarca uygun görülmüştür. Ayrıca atış meydanlarında ve diğer yerlerde Ayak Yeri yüksek Hava Yeri alçak olduğu takdirde yumruğu soyaca (atış yapılan zemine eğrice) tutmak gerekmektedir. Eğer Ayak Yeri alçak Hava Yeri yüksek, dağ gibi olursa yumruğun, yüksekliğe göre kaldırılması okçuluk ilminin usulündendir. Tirandâzlık esnasında Ayak Yeri'ne ayak koyarken sağ ayak zemine sağlam basılır, sol ayak ise hafifçe basılarak küşâd zamanına yakın olduğunda sol diz bükülür. Atış yapılırken ise, sol ayak üstüne yüklenerek küşâd verilir. Bu pozisyonda sol ayak sağ ayağın konulduğu yerden yüksekçe bir yerde olmasının faydası üstâdlarca ifade edilmiştir (199).

Menzil atışlarında parmakların usulüne göre kullanılması gerekmektedir. Okçunun elinin başparmağı, okun düşmesi istenilen yerin karşısında olmalıdır. Sol el başparmağı ise, sol kaşa mukabil tutulmalı ki ok gidip seyri az olmasın. Eğer alçak tutulursa ok, menzile ve arzu edilen yere ulaşamaz (200).

Menzil müsabaka ve atışlarında vücudun eğrilik göstermemesi gerekmektedir. Ancak, sağ omuz tarafına çok az meyletmek ok mesafesinin artmasına ve küşâdın keskin verilmesine sebep olur. Menzil müsabakalarında küşâd esnasında vücudun hareketi gerekir. Nitekim, putada vücudun sabitliği nişana ok isabet ettirmeye sebep olduğu gibi menzil

(199) M.Kâni, a.g.e., ss.107-108

(200) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.34/b-35/a

atışlarında da vücudun hareketi, kavsi kolaylıkla çekip şiddetle küşâd vermeye ve ok mesafesinin artmasına sebep olur (201).

(201) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, ss.108-109

E. OKÇULUKTA YAPILAN HATALAR VE SAKATLIKLAR :

Osmanlı dönemi okçuluğunda en ince teferruatına kadar kemankeşleri bilgilendiren üstâdlar meydana gelebilecek hataları ve bu hatalardan kaynaklanan sakatlıkları da izah etmişlerdir. Osmanlı dönemi okçuluğunda genel olarak teknik hataların uzuvların yanlış çalıştırılmasından, ok ve yaydaki arızalardan ve okçulardan kaynaklandığı ve buna paralel olarak sakatlıkların meydana çıktığını görmekteyiz.

1 - Hatalar :

a) Uzuvların Yanlış Çalıştırılmasından Kaynaklanan Hatalar :

Tirandazlık esnasında zikrolunan uzuvlardan kuvvetli bulunması gerekenlerin biri yumuşak, yumuşak olması lâzım gelenlerin biri kuvvetli, sakın olması gerekenlerin biri kımıldanırsa, o yerde lüzûmuna göre bir hatanın vakî olmasıyla atış bozukluğu ortaya çıkar. Genel olarak bu hatalar ve oluşan atış bozuklukları şu şekilde sıralanabilir:

- Sol elde, kuvvetli bulunması gereken bir uzuvda gevşeklik olursa, el ayasında ağırı-sızı oluşmasına sebep olur.

- Kabzanın elden dönmesiyle, tır kabzaya sürünmeye ve kabzayı vurmaya, dolayısıyla parçalanmaya sebep olur.

- Sol dirsek yumuşak bulunursa kolda eğrilik oluşup yumruk titrer. Böylece okun tamamı, istenen yere gelecek kadar yayla çekilemez.

- Dirseğin yumuşaklığıyla, sol omuzun yumuşak bulunması lâzım

gelirken kuvvetlenirse, vücut terazisinden düşer. Şeste kuvvet gelip aceleciliğinden ve süratinden, ok oynayarak yelek dibinden kırılır.

- İki kabzada (202), şiddetli ve kuvvetli bulunması gerekenlerin birine yumuşaklık gelmesiyle Çile, Tunç dibinden kopar.

- Şest başparmağı yumuşak tutulursa morarır, içi nasırlaşır ve Çile'nin işaret parmağına dokunması vaki olur.

- Sağ bilek yumuşaklık kazanırsa, bilekte ağrı-sızı oluşmasına ve tîr bozukluğuna sebep olur.

- Sağ dirsekte yumuşaklık bulunursa, yay, layıkıyla çekilemeyip, siper hareketi icrâ edilemeyip, tîri gez yerinden oynatmaya ve dirsekte ağrı-sızıya sebep olur (203).

- Sağ omuz başında yumuşaklık bulunursa tîr, nişana doğru varmaz. Layıkıyla küşâd verilemeyip tîrin şiddetli gitmesine engel olur.

-Çene, sol omuza kuvvetli konmazsa, gerdanda rehavet olunca iki kabzada titreme olur.

- İki dudak, olduğu halde durmayıp hareket kazandırılırsa tîrandâzın sûreti değişir ve çirkin görünür, kuvvet kaybeder.

- Gözler başka tarafa bakarsa tîr Hava Yeri'ne ve hedefe doğru seyretmeyip iki doğru yolu (Hava Yeri ve Hedefi) şaşırır.

- Arka omurgada yumuşaklık bulunursa, gerdanda, baş ve vücutta eğrilmeye sebep olur ki, bu eğrilik layıkıyla yay çekememeye, Çile'nin göğse, çeneye, kola dokunmasına ve diğer siper hareketinde tîri gezden çıkarmaya sebep olur.

(202) Yayın ve okun tutulduğu yerler olup, tutuşu gerçekleştiren eller anlamındadır.

(203) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.200

- Sol yan tarafta şiddet meydana gelirse, şest tarafında zaafa sebep olur. Yay layıkıyla çekilemez.

- Karın rehavette yani gevşek bulunursa yayın zorluğundan fıtık rahatsızlığına sebep olur.

- Sol koltukaltı ile göğüs şiddetli ve kuvvetli bulunursa sol omuzun fazlaca ileri sürülmesiyle yayın göğse dokunmasına sebep olur (204).

- Sağ dirseğin küşâd esnasında kısılması lâzım ve zaruri iken gevşek bulunursa, yay atıcıya üstün gelip, yerine kadar çekilemediğinden dirsek kısılamaz ise, kabza sedâsı hasıl olur. Bunun belirtisi, tîr düştüğü yerde tîr tîr titrer.

- Sağ dirseğin gevşek bulunduğu Torba meşki atışında tîr torbaya girdiğinde sâkin durması lâzım iken titreyip başını sallaması atışta olan hatayı tirandâza imâ eder (205).

- Ellere ve pazulara titreme gelmesinin sebebi, bileklerin gevşek tutulmasından yahut kemankeşin boynuna peklik gelmesindedir. Telâfisi bileklere sağlam kuvvet ve boynuna rehavet gelinceye kadar kepâdekeşlik etmekle olur (206).

- Yüze ve göğse Çile'nin, sadece göğse Çile ve yayın dokunması şu sebeplerdendir: Çene omuzda, baş vücut ile doğru durması lâzım iken, başın sağ tarafa çevrilmesiyle sağ kulak arkaya meyledip, şest, alıştığı kulak memesini bulmak isterken Çile'yi içeri çektiğinden ve

(204) M.Kâni, a.g.e., s.200

(205) M.Kâni, a.g.e., s.194

(206) M.Kâni, a.g.e., s.195

yayın haddinden fazla çekilmesindedir. Bu hatalardan Çile'nin, Tunç düğümünden koparak okun fazla oynaması ve kabzaya çarpıp kurulması gibi bozukluklara yol açar (207).

- Okun kabzaya vurup ses vermesinin sebepleri şunlardır: Kabza tarif olunduğu gibi tutulmayıp gevşek tutulmasından, el ve kabza bileğinin boğumlarının gevşek bulunmasından, Çile'nin yaya münasip olmayıp uzun ve kısa olmasından, küşâd esnasında göğüsle yaya girilmeyip, göğsü arkaya çekmekle önüne eğrilik peydâ olmasındandır (208).

b) Ok ve Yay Malzemelerinden Kaynaklanan Hatalar :

Ok ve yayın yapılışında ustaların yanlış imâlleri atışlar esnasında okçuların şu hataları yapmalarına yol açar:

- Tunçlar, hesabından uzun olup yerine oturmamasından, ok, yaya hafif ve gevşek gelmesinden, Hava ve Torba gezlerinin baş pâreleri büyük olmasından, sipere çarpma, kabzaya vurma, ok parçalanması gibi bozukluklar oluşur.

- Mandalı fazla burmak tiri oynatmaya sebep olur. Gevşekçe kavslerde derhal tirin gezine layıkıyla basıp oynatmayarak düz küşâd vermek gerekir (209).

- Okun nişana yakın giderken oynaması; okun içinde bir arızanın olmasından, yarık olmasından, rüzgar girmesinden, yayın sert olmasından, okun hafifliğinden, yayın yumuşaklığından, kirişin ince olmasından, okun incelmış olmasından, okun yönünün kopmasından, yayın kiri-

(207) M.Kâni, a.g.e., s.193

(208) M.Kâni, a.g.e. s.193

(209) M.Kâni, a.g.e., s.194-95

şinin iki kulağının meydansız olmasından, gezin sıyrılmasından meydana gelir (210).

- Ok havada giderken çalkalanmalar olur. Bu çalkalanmaların dördü Çile'de, dördü tîr'de, ikisi yayda gerçekleşir. Çile'den olan sebepler, Çile boyunun uzun veya kısa olmasından, Çile tunçlarının uzun veya kısa olup dökümünün yerine oturmamasındandır. Oktan kaynaklanan sebepler, okun ağacının kaba ve yaya uygun olmayıp ağır veya hafif, ok temrenin şartlarından fazla ağır, ok yeleğinin çok ve az olmasından kaynaklanır. Yayda olan sebepler, şeklinde ve kasanları ardında fazla eğrilik olmasındandır (211).

c) Atıcıdan Kaynaklanan Hatalar :

Tîr, havada giderken çalkalanmasının atıcı ile ilgili olanlarını şöyle sıralamak mümkündür:

- Yay, atıcıya üstün olup elden çıkar.
- Pazunun yaya uygun olmamasıyla küşâd verilememesinden,
- Mandalın sağa veya sola fazla burulmasından,
- Zemine lâzım gelen meylin fazla olmasından,
- Küşâd esnasında iki parmağın Çile önünden kaçırılmayıp Çile'nin çarpmasından (212),

- Kirişi göğüse değdirmekten,

- Başparmağıyla gezi sıkmaktan,

(210) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.53

(211) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.197

(212) M.Kâni, a.q.e., s.197

- Serçe parmağı oynatmakla ok havada giderken çalkalanır (213), Anlatılan bu sebeplerden tîr, kabzaya veya sipere çarpırsa bile ok yine oynayıp istenilen yere isabet ettirilemez (214).

- Ok atan kişinin iflât vaktinde iki elini birbirinden önce açması hatadır (215).

- Koşu'da ve Puta'da bel ile başı eğerek atmak (216).

- Çile'nin şest parmağı ucuna dokunmasıyla meydana çıkan ses hatadır. Sebebi başparmağı pek kıvrıp Çile boğumunda lâzım gelirken geriye koymaktadır (217).

- Zehgir kulağın üstüne indirilince parmağı vurur. Zehgirin kulağa ulaşmış olan kenarına Çile'nin sürülmesiyle menzile engel olur (218).

2 - Sakatlıklar :

Kemankeşlikte meydana çıkan sakatlıklar duruş, tutuş ve atışlar esnasında yapılan hatalardan kaynaklanır. Bu sakatlıklar, Tarak, Akr, Şakk, Zürkâ, İrtiaş (İrtiat)'tan ibarettir (219).

a) Tarak'ın Oluştığı Yerler :

Ok atışları esnasında kaslarda ve eklemlerde oluşan ses ya da sedâ denilen tarak sekiz yerde meydana gelir. Bunlar, bilekte, pazuda, sol omuzda, yanakta, sakalda, emcekte (göğüs), sağ elin işaret parmağında ve yine sağ elde baş emcekte (meme başında)dır (220).

(213) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.42/b

(214) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.197

(215) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.45

(216) İbn-i Rüşen, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), v.39/a

(217) M.Kâni, Telhis-i Risâil-ür Rimât, s.193

(218) M.Kâni, a.g.e., s.195

(219) M.Kâni, a.g.e., s.200

(220) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.46

i- Bilekte Tarak Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Kabza tutan elde, kabzayı boş tutmaktan, sol omuzu dışarı çıkarmaktan, içeri çekmekten, kirişin uzun olmasından, göğsü geniş kişinin çok yan oturmasından, okun uzun olmasından, yayın sert olmasından meydana gelir. Bu nedenlerden, okun havada oynaması, nişana vuramamak, vurduğunda okun ötmemesi, ok yürümemesi, yen yırtılması gibi arızalar ortaya çıkar. Bunların telâfisi için, yayın ele uygun olması gerekmektedir. Yay çok sert ve çok yumuşak olmamalıdır. Serçe, orta, adsız parmaklar iyice, kabzayı tutan bilek ise sıkı tutulmalıdır (221).

ii- Pazuda Tarak Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Sol kol burularak kabzanın tutulmasından, yayı fazla çekmekten, yan oturmaktan, omuzu dışarı çıkarmaktan, okun uzun olmasından pazuda tarak oluşur. Bu nedenlerle, bağırarak, vuruşu yapamamak, ok yürütmek, ok nişana vurduğunda ötmemek gibi haller ortaya çıkar. Telâfisi için gücün yettiği kadar yay kullanılmalıdır. Bu, ok miktarınca olmalıdır. Nişana doğru oturmak ve yayı çekerken dışardan çekmek gerekir.

iii- Omuzda Tarak Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Omuzda tarak oluşması yayı fazla çekmekten, omuzu dışarı çıkarmaktan, çok yan oturmaktan, yayın sert olmasından ileri gelir. Okun ses vermemesi, yen yırtılması, okun havada oynaması, vuruşun az olması, ok nişana vurduğunda ötmemesi gibi arızalar ortaya çıkar.

Telâfisi, nişana karşı oturmak, yayı dışardan çekmek, vücuda uygun yay ile atmak, atış esnasında ruh ve nefesin (konsantrasyon) hazır olarak atılmasıyla mümkündür.

iv- Yanakta Tarak Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Yanakta tarak oluşması boynun kısa tutulmasından, yayın fazla çekilmesinden, çok yan oturulmasından ileri gelir. Eğer boynu kısa olan kişi, yan oturarak yayı çekerse başı meyleder ve yanağı vurur. Telâfisi, nişana karşı oturmakla mümkündür.

v- Sakalda Tarak Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Sakalda tarak oluşması, boynu kısa olan kişinin yan oturmasından, boynun içeri çekilmesinden, okun uzun olmasından, boynun, çenenin sıkı tutulmasından ve yayın sert olmasından ileri gelir. Nişana karşı oturmakla, vücuda uygun yay kullanmakla, üstâdın (antrenörün), atıcının yanında bulunmasıyla telâfi edilir.

vi- Memede Tarak Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Göğsü geniş olan atıcının yan oturmasından, göğsün içeri çekilmesinden, kirişin göğüs üzerine oturmasından, dirseğin aşağı indirilmesinden memede tarak meydana gelir. Telâfisi, kirişi göğüs üzerine koymamak, göğüsten uzak tutmakla mümkün olur (222).

vii- Sağ Elin İşaret Parmağında Tarak Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Başparmak üzerinde yayı çekerken işaret parmağının gevşek koyulmasından sağ elin işaret parmağında tarak oluşur. Telâfisi için

parmağı uzun olan kişiler, işaret parmağını agid edip oku iflât ederken çabuk ferge kılmalıdırlar. Bir başka ifade ile, parmağı uzun olan kişiler işaret parmağını yumarak oku yaydan çıkarırken parmağını acele kurtarmalıdırlar. Bu esnada işaret parmak bükülerek kiriş üzerine koyulmamalıdır (223).

viii- Sağ Elin Başparmak Emceğinde Tarak Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Yayı, orta parmağın orta boğumu üstünde çekerken başparmağı gevşek koymak ve atarken baş parmağını gevşekçe koyup kurtarmamak, itlak vaktinde başparmağın gevşek konulmasından sağ elin başparmak emceğinde tarak oluşur. Telâfisi için, yay çekilirken baş parmak orta parmak üstüne iyice konmalıdır. Itlak ederken çabuk açmak gerekir (224).

b) Akr'ın Oluştığı Yerler :

Vücudun uzuvlarında soyulma ve yaralanma ismiyle zikredilen Akr, beş yerde meydana gelir. Kabzanın ortasında avuç içinde, sol elin başparmağının arkasında, başparmağın sonraki boğumunda küştüvân (bir çeşit yüksük) yerinde, işaret parmağında, işaret parmak ile başparmak arasında oluşur (225).

i- Sol El Parmaklarında Akr Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Sol el parmaklarında akr oluşması, kabzanın gevşek tutulmasından, yayın kabzasının ince olmasından, kabzayı iyi tutmamaktan, kab-

(223) A.g.e., s.49

(224) A.g.e., s.49

(225) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.46

zanın dışında veya içinde avuç içi etinin bir yere toplanmasından ileri gelir. Telâfisi, ele uygun yay ile atmak, el ayası etinin kabza altına toplanmasına fırsat vermemekle mümkün olur (226).

ii- Sol Elin Başparmağında Akr Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Gezin sıkı tutulmasından, gezi avuçlayıp gezlemekten, yerinden aşağıda gezlemekten, yukarı çekmekten, aşağıdan atmaktan, gezin geniş olmasından, gezin dar olmasından, adetten yukarı ve hadden aşağı murabba tutmaktan, başparmağı sert tutmaktan, yayın başını durdurarak atmaktan, yayın başını sarsmaktan ve okun sarsılmasından sol elin başparmağında akr meydana gelir. Telâfisi, uygun agid kılmakla, yayı alıp herbir kabzayı herbir parmakla iyi tutmakla, geniş gezli okla atmamakla, ele uygun yay ile atmakla olur. Uzun parmaklı kişiler kabzayı murabba tutmalı, kısa parmaklı kişiler kabzayı yan tutmalıdır (227).

iii- Sağ Elin Başparmağında Akr Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Ok atılırken boş bırakmak, ıtlak ederken boş bırakmak, küştüvânsız atmaktan sağ elin başparmağında akr meydana çıkar. Telâfisi, küştüvânsız atmakla ve iflât vaktinde baş parmak ile işaret parmağını süratle açmakla mümkün olur.

(226) A.g.e., s.49

(227) A.g.e., ss.49-50

iv- Sağ Elin İşaret Parmak Boğumunda Akr Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Gezin sıkılmasından, iyice sert tutulmasından sağ elin işaret parmak boğumunda akr oluşurken ayrıca akd-i fasit de meydana gelir. Telâfisi için akd-i sahih kılmak gerekir.

v- İşaret Parmağın Orta Boğumu Üzerinde Akr Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

İşaret parmağın baş parmağa sürtünmesinden, başparmağın orta parmak üzerine konulmasından, işaret parmağın başparmak üzerinde sertçe tutulmasından, bakır küstüvân ile atılmasından işaret parmağın orta boğumu üzerinde akr oluşur. Telâfisi, başparmağı orta parmak üzerine gevşek koymakla mümkündür (228).

c) Şakk'ın Oluştığı Yerler :

Şakk dört yerde oluşur: Başparmak ile işaret parmak arasında kabza tutan elde, sol elin başparmağının son boğumunda, sağ elde başparmakta yassı olarak, sağ elde başparmakta uzunlamasına oluşur (229).

i- Sol Elde Başparmak ile İşaret Parmağı Arasında Şakk Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Kabzanın gevşek tutulmasından, bileğin gevşek olmasından, kabzanın iyi tutulmamasından sol elde başparmak ile işaret parmağı arasında şakk meydana gelir. Telâfisi, serçe, yüzük, orta parmağın ve

(228) Okculuk Hakkında Hülâsa, (Anomin), s.50

(229) A.g.e., s.47

bileğın iyi tutulmasıyladır. Ayrıca başparmak kabza üzerine gevşekçe koyulmalıdır (230).

ii- Başparmağın Boğumunda Şakk Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Başparmağın boğumunda şakk oluşması, kirişin deri üzerine çarpılmasından, kuvvetli yay çekilmesinden, derinin sert ve haşın olmasından ileri gelir. Telâfisi, sertleşen derinin taze kuyruk yağı ile yumuşatılmasıyla yahut koyun beyninin deriye sürülerek yumuşayınca kadar yağlanmasıyla mümkündür (231).

iii- Sağ Elde Başparmak Tırnağının Yan Tarafında Şakk Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Başparmağın gevşek tutulmasından, yayı sıkı çekmekten, işaret parmağını başparmağın kenarı üzerine sert tutmaktan, başparmak ucunun orta parmağın orta boğumundan ayrılmasından, küştüvân kenarının dokunmasından, başparmağın işaret parmağından önce ıtlak kılınmasından, kirişin başparmak derisi üzerine konulmasından, küştüvânın ince olmasından sağ elde başparmak tırnağının yan tarafında şakk meydana gelir. Telâfisi, yukarıda zikredilenleri yapmamakla mümkündür.

iv- Tırnakta Uzunlamasına Şakk Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Serçe, yüzük ve orta parmağın açılması, yay çekilirken başparmağın altına herhangi bir nesnenin ilişmiş olması, başparmağın kiriş tarafına çevrilmesi esnasında agid meydana gelirse, tırnakta uzunla-

(230) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.50

(231) A.g.e., s.50-51

masına şakk oluşur. Telâfisi için orta parmağın başparmağın yanına getirilmesi gerekir. Başparmağını orta parmak üzerine sertçe tutmalıdır. Ok atılacağı zaman işaret parmağını başparmaktan önce ıtlak kılmalıdır (232).

d) Zürkâ'nın Oluştığı Yerler :

Zürkâ, sağ elin başparmağında küştüvân ucunda, işaret parmağının ucunda, sağ elin başparmak tırnağı altında mercimek miktarı olur (233).

i- Sağ El Başparmak Ucunda Zürkâ Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Başparmağa kirişin çarpmasından, yay çekilirken o yerin açık kalmasından sağ el başparmak ucunda zürkâ meydana gelir. Telâfisi, başparmağı orta parmak üzerine iyice koymakla ve uygun atış yapmakla mümkündür (234).

ii- Sağ Elin İşaret Parmak Ucunda Zürkâ Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Ok atan kişi, okunu tamamen çekip işaret parmağını bükerek atar. Kiriş, işaret parmağının üzerine çıkar ve nasırlaşır. Telâfisi, ok, yaydan çıkarken işaret parmağı bükük koymak ve çabuk atmak gerekir ki, kiriş ona değmesin.

iii- Tırnak Altında Zürkâ Oluşmasının Nedenleri ve Telâfisi :

Parmakları kısa olan okçular ok atarken baş ve orta parmaklarını gevşek bırakır, işaret parmaklarını başparmaklarının tırnağı üze-

(232) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s.51

(233) A.g.e., s.47

(234) A.g.e., ss.51-52

rine sıkı tutarlarsa tırnakaltı mercimek gibi nasırlaşır. Telâfisi sıkı tutulması lâzım gelen azaların sıkı, yumuşak tutulması gereken azaların yumuşak tutulmasıyla olur (235).

e) İrtiaş'ın Oluştığı Yerler :

Sağ kolda, sol kolda, vücudun her yerinde ve başta titreme meydana gelir (236).

Bütün bunların oluşma nedenleri üç sebeptendir: Dirseklerin gevşek bulunmasından, iki omuz kürek aralarının gevşek bulunmasından, boynun şiddetle omuz başına kuvvetlice konmasından ileri gelir (237). Telâfisi, iki kol ve iki omuz kısımlarının iyice tutulmasıyla, boyunun gevşek tutulması ve bedenin gevşekçe bırakılmasıyla olur. Titreme yan oturmakla hasıl olursa doğru oturmalı, yayın sertliğinden veya okun uzunluğundan meydana gelirse, ok kısaltılarak yumuşak yay ile atılmalıdır (238).

(235) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s. 52

(236) A.g.e., s. 47

(237) M.Kâni, Telhis-i Risâil-tür Rimât, s. 206

(238) Okçuluk Hakkında Hülâsa, (Anonim), s. 52

V - SONUÇ VE ÖNERİLER :

Yaptığımız bu çalışmada ok ve yayın yeryüzünde ilk insanın varoluşuna kadar dayandığı, Hazret-i Âdem'in ok ve yayı ilk defa kullandığı rivâyetleri belirlenmiştir. Çeşitli devirlerde dîni liderlerin ok ve yay yapımıyla ilgilenmeleri, okçuluğun ilâhî kaynaklı olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Böylece ok ve yay, insanoğlunun ortaya koyduğu teknik ürünlerin ilklerinden sayılabilir.

Eski dönemlerde hayatı sürdürme ihtiyaçları için savunma ve beslenmede ok ve yay ilk müracaat edilen araçlar olmuştur. Bu durum ateşli silahların bulunmasına kadar bütün milletlerde önemini korumuştur. Okçuluk, Osmanlı İmparatorluğu'nda ateşli silahların ortaya çıkmasıyla ikinci plana itilmiş ve boş zamanları değerlendirme şekline dönüşmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nda ok ve yayın yapı bakımından mükemmeliği ile mesleğe duyulan ilginin dayandığı dîni kaide-ler, okçuluğun zamanla organizeli biçimde yapılmasını gerektirmiştir. Bunu imparatorluk sınırları içerisinde tesis edilen okmeydanlarında görebilmekteyiz.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ok ve yay ait her bir parçanın imâlinde ayrı ayrı esnaf teşekküllerinin kurulduğu bilinmektedir. Buradan, devletin desteğinde okçuluğun teşvik edildiği, iş imkânının sağlandığı ve teşkilâtın en üst mevkiinden tabana kadar bir iletişim ağının kurulduğu sonucuna varabilmekteyiz.

Türk ok ve yaylarının diğer milletlerin kullandığı ok ve yaylardan yapı ve atış bakımından en üstünü olduğu bir gerçektir. Çünkü dönemleri boyunca kullanılan ok ve yayları iyice analiz eden ustalar malzeme kullanımındaki teknik bilgilerini ok ve yaya aktararak Türk ok ve yayının meydana çıkmasına sebep olmuşlardır.

Kemankeşlerin, okmeydanlarına ve birbirlerine karşı saygılı davranışları, makam ve mevkiye bakılmaksızın herkesin aynı âdabı göstermeleri sporcu ruhunun üstünlüğünü ve centilmenliğini sergilediği kanaatindeyiz.

Araştırmamızda, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan Okmeydanları içinde yer alan okçular tekkesinde atış ve idman yapan okçuların beslenmelerine önem verildiği tesbit edilmiştir. İdmanlar öncesinde hafif kahvaltının, atışlar öncesinde ise, iyice yemenin gerektirdiği beslenme usulünde okçuların mutlaka tok karnına olmaları gerektiğini söyleyebiliriz.

Kemankeş namzedi olan bir kişinin kendisine bir usta (antrenör) seçmesi veya seçmemesi durumunda bu kişiye bir ustanın tayin edilmesi okçuluğun teknik açıdan önemini ortaya koyar. Acemi kemankeşler ile usta kemankeşler idmanlarda pazu kuvvetine özellikle önem verirdi. Bunu gevşek yay ile az sayıda çekip, çoğaltarak setler biçiminde yaparlardı. Günümüz antrenman metodunda tümevarım yöntemi kolaydan zor hareketlere gidiş biçiminde yapıldığına göre, Osmanlı dönemi okçularının da bu yöntemi kullandığı sonucunu çıkarabiliriz.

Yay çekişini çoğaltmak ve pazu kuvvetini arttırmak için başvurulan bu yöntem ile dayanıklılık ve kuvvette devamlılık idmanlarının yapıldığını söyleyebiliriz.

Atışların, nişan (puta), ip altından nişana atış, uzun mesafe ve rekor atışları biçiminde sınıflandırılması Osmanlı dönemi okçuluğunun çok geniş boyutta yapıldığını gösterir. Nişan atışlarında ve uzun mesafe yarışmalarında pazu kuvvetinin yanı sıra, vücuttaki uzuvların bulunması gereken şekilde durmasına paralel olarak konsantrasyonun birer unsur olarak uygulandığını görürüz. Buradan; ok atışları esnasında pazu kuvveti, sinir-kas uyumu ve duygulardan arınma (konsantrasyon) ittifakının gerçekleştiği sonucuna varabiliriz.

Osmanlı dönemi okçuluğunda nişan atışları için muhtelif duruş şekilleri mevcut idi. Bir okçu için önemli olan hedefi vurmak olmakla beraber, vuruş için uygun duruş biçimi okçu için uygun ise, tercih edildiğini görmekteyiz. Her ne kadar atışlar bir çizgi ardında saf biçiminde yapılıyorsa da oturarak atmak mümkün olabildiği gibi ayakta, atış kaidelerini ihlal etmemek şartıyla düz ve yan durarak da atılabilirdi. Kemankeşlikte duruşlara, tutuşlara ve atışlara ilişkin tekniklerin üstadlar tarafından belirlenmesi ve ustaların tecrübe etmesiyle okçuluğun bilimsel anlamda icra edildiği kabul edilebilir.

Ok atışları için gerekli duruş ve tutuşlar sırasında vücudun ve parmakların yumuşak, sert ve vasat bulunması gerektiği zamanlarda yanlış tutulmasıyla deri sıyrılması, titreme, nasırlaşma, çatlama

gibi sakatlıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan peydâ olan sakatlıkların giderilme yolları açıklanarak oluşuma neden olan sebepler belirtilmiştir. Buna rağmen yine sakatlık meydana çıksa bile bu sakatlıkların da tedavi yöntemleri açıklanarak kemankeşler bilgilendirilmişlerdir.

Osmanlı dönemi okçuluğunda, okçuluğa ve okçuya bu nispette önem verilmesi hem okçuluğun kudsî mânâda kabul gördüğü hem de ateşli silahlar bulunana kadar savunma amacına yönelik olduğu kanaatine varabiliriz. Fakat zaman içinde teşkilâtlanan ve yaygınlaşan kemankeşliğin bütün imparatorlukta yüzyıllar boyu bilfiil icra edilmesinin spor politikasının işlerliğini de açıkça ortaya çıkardığını söyleyebiliriz.

Yüzyıllar önce yaşayan bir Türk okçusu ile günümüz okçusu arasında sûret itibariyle fark olmadığı dikkate alındığında, kullanılan malzeme farkı bir neden olarak karşımıza çıkar. Fakat benzerlikler çoğunluktadır. Eski Türk kemankeşleri dokuzyüz metre civarında ok atışı gerçekleştirirken, Yunanlılar, Araplar ve diğer milletler Türk okçularının attıkları mesafenin yarısı kadar atış yapabilmekteydiler. Ayrıca nişan atışlarında mesafe uzaklığına rağmen engel altından olsun, düz bir şekilde olsun hedefe tam isabet ettirmekle ün salmışlardır. Bu durumda Türk okçuluğu teknik ve Türk kemankeşleri bu tekniği en iyi uygulayan sporcular olmuşlardır. Duruş-tutuş ve atış benzerliklerinin çokluğu münasebeti ile günümüz okçularının da var

olan tekniklerine bu çalışmanın yardımcı olabileceği kanaatindeyiz.

Yüzyıllar önce okçuluğun ilim telakkisi ile yapıldığı ve konu ile alakalı birçok risalelerin-kavsnâmelerin yazıldığı dikkate alındığında eski Türk okçuluğunu geri getirmek mümkün olmasa bile Türk okçularının hedefe atışlardaki maharetlerini yükseltmek mümkün olabilecektir. Bunun, üniversitelerin "Beden Eğitimi ve Spor" bölümlerinde anabilim dalı telâkkisi ile akademik bir programda antrenman metodlarının geliştirilmesiyle gerçekleşmesi zaruridir.

Okçuluğun, her yaştaki insanın yapabileceği bir spor olduğu dikkate alındığında "Herkes İçin Spor" federasyonunun malzeme ve reklam için kullanabilecek olduğu ideal bir spor branşı olarak ortaya çıkabilir.

Okçuluk federasyonunun teknik elemanlarıyla, "Herkes İçin Spor" federasyonunun ülke çapında okçuluğu teşvik etmesi ile katılımın artacağı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün pilot bölgelerde tesis ettirebileceği ok atış alanlarıyla Türk okçuluğu yaygınlaştırılacaktır.

Okçuluk, ayrıntılı teknikleri içerdiğinden bireysel bir hatanın giderilemeyeceği bir gerçektir. Kalifiye elemanların yetiştirilmesiyle antrenörlerin takım, grup başlarından ziyade bireye kadar indirilmesi zarureti de bu arada göz önüne alınmalıdır.

ÖZET

ilk çağlarda hayatın bir parçası olan ok, Osmanlılar'da da çok geniş uygulama alanı bulmuş ve örgütlü bir şekilde "Kemankeşlik" adıyla yapılmıştır.

Üç ana bölümde mütalâa ettiğimiz "Osmanlı İmparatorluğu'nda Okçuluk Sporü ve Temel Teknikleri" isimli bu çalışmada Osmanlı dönemi okçuluk sporü genel olarak ele alınmış ve o dönemdeki okçuluğun temel teknikleri üzerinde ağırlıklı olarak çalışılmıştır.

Osmanlılar'da spor olarak yapılan okçuluk aynı zamanda İslâm dîninin etkisiyle geniş kitleler tarafından kabul görmüş, bu sporü yapmak sevap kabul edilmiştir.

Okmeydanları'nda sadece atışlar ile sabitleşmeyen okçuluk, ok ve yay esnaf kuruluşlarının oluşturulmasıyla bütünlük kazanmıştır. Bu esnaf kuruluşlarının ok ve yayları çeşitlere ayırarak imâl etmeleri incelenmiştir.

Okçuluk sporünü yönlendiren bir nevi federasyon tipi "Tekkeler" idareci-personeli ile bütünlüşmiş bir yapıda çalışmalarını sürdürmüştür. Okmeydanları'nın içinde yer alan Tekkeler'den İstanbul Okmeydanı'ndaki Okçular Tekkesi, dönem okçuluğunun yönlendiricisi hüviyetini kazanmıştır.

Osmanlılar'da okçuluk yarışlarının Puta (hedef), menzil (rekör), Menzil (uzun mesafe) atışları olmak üzere üç sınıfta yer aldığı

bilinmektedir. Bu atışlar için gerekli olan beslenme "Tekkelerce" karşılanmış, mizaca uygun kahvaltı ve yemeklerden sonra idmanlara geçildiği görülmüştür. Acemiler ile ustaların idman uygulamaları farklılık göstermekle beraber temelde aynı ilkelerin geçerli olduğu da bir gerçektir.

Duruş, tutuş ve atış teknikleri için parmaklarda, iki kolda, gövdede uzuvların sert, yumuşak ve vasat olması gerektiği açıklanmıştır. Yayda kabza tutuş tekniklerinin okçuların parmaklarına göre ayrı ayrı olduğu üstadlarca ifade edilmiş, parmakları orta, uzun, kısa olanlar ile uzağa ok atışlardaki kabza tutuş tekniği belirtilmiştir. Atışlarda sert ve yumuşak yaylar ile puta'ya isabet teknikleri açıklanmış, menzil atışlarının tekniği de ayrıca anlatılmıştır. Burada okçuluk sporunda ferdi farklılara ne kadar önem verildiği açıkça görülmür.

Osmanlı dönemi okçuları, duruş, tutuş ve atışlarda meydana çıkabilecek sakatlıklara karşı önceden uyarılmış ve telâfi yöntemleri kendilerine bildirilmiştir. Bunlar ilgili bölümlerde açıklanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda okçuluk, tesisleri, idareci-personeli, yarışma çeşitleri, kuralları, esnafı ve tekniklerdeki ilmi mantıktan dolayı döneminde diğer milletlerin ulaşamadığı bir tarih yaşamıştır.

Netice olarak Osmanlılar'daki okçuluğu geri getirebilmek mümkün olmasa bile, yapılan bu çalışma ve yapılacak başka çalışmalar sonucunda Türk okçularının hedefe atışlardaki maharetlerini yükseltmek mümkün olabilecektir.

ABSTRACT

In the eras, arrow was an element of daily life. During the Ottoman Empire era it had an organized application named "Kemankeşlik".

The subject of this study, that is, "The shooting sport and its Fundamental Techniques in the Ottoman Empire" was examined under three main sections. The shooting sport during the Ottoman Empire time was studied and the fundamental techniques of the shooting sport at that time was examined.

Under the influence of Islamic religion, shooting sport was widely accepted by the large groups of people and doing this sport is accepted as a favor.

Shooting was not practised at the Okmeydan (arena for shooting) only. By means of this sport, business sectors of arrow and bow were founded. The production of various arrows and bows by these business sectors was examined.

Tekkes were a kind of federations which were in control of shooting sport. Okçular Tekkesi in Okmeydanı, Istanbul was in control of this sport during that time.

It is known that the shooting games were held under three categories: Puta (Target), Menzil (Record), Menzil (long distance). The food for the players was provided by the "Tekkes". After the

breakfast, according to the characteristics of each player, "Physical exercises" were done. Although the physical exercises of untrained ones and trained ones differed, same principals were being followed basically.

It was explained that rigidness or softness of the fingers, arms and body should vary according to the techniques of standing, holding and shooting. The techniques of holding the bow differed according to the length of the fingers of the archers. The techniques which must be used by medium long and short fingered arches were mentioned by the experts. The techniques used to shoot the "Putu" with hard and soft bows and the techniques used for menzil shooting, were also mentioned. Here we can see how much they emphasized the individual differences.

The archers in the Ottoman Empire warned that they could be injured during standing, holding and shooting and they were informed how to prevent getting injured. These are all explained in the related sections.

The shooting sport during the Ottoman Empire with its fields, administrators and staff, kinds of competitions, rules, tradesman and scientific logic in its techniques had an history richer than any other nation of the same period.

Although, it is imposible to bring back the shooting sport of Ottoman Empire, with this study and with the others that will follow, it can be possible to develop the skills of Turkish archers.

EK-A

OKÇULUK'LA İLGİLİ DEYİM VE TERİMLER

AGİD: Yay çekerken, sağ elin serçe parmağıyla orta parmak tırnaklarının görünmeyecek şekilde yumulmasıdır.

AKD-İ SAHİH: Kirişin, baş parmağın evvelki boğumunda ve işaret parmağının orta boğumu üzerinde olmasıdır.

AKR: Soyulmak, yaralanmak.

ANATAŞI: Rekor atışlarında ilk defa dikilen taşa denir.

AYA: Avuç içi.

AYAK TAŞI: Atışlarda ayak yerine dikilen taşa denir.

AYAK YERİ: Atışlar sırasında ayak basılan ve atış sınırını teşkil eden yer. Çay-ı Kadem de denir.

ÇİLE: Kabzanın orta yeri.

DESTAR BOZMAK: Sarığı havada sallamak, yani okun menzile düştüğünü işaret etmek.

FETHA: İki elin açılıp okun yaydan atılmasına denir.

FERGE: Sağ elin baş parmağı ve işaret parmağı ile kurtulmasına denir.

GEZ: Yayların başında çile takılan kertiğe denir.

GEZ: Okçuların kullandıkları ölçü birimi. (1 gez 66 cm. dir.)

GEZ YERİ: Okun yay kirişine takılan bölümüne denir.

HADDE PUTASI: Bir nevi nişan oku.

HATRA: Kabza tutan sol eli, oku attıktan sonra yay ile kurtarmaktır.

HAVA YERİ: Okun atıldıktan sonra düştüğü yere denir.

HÂKİ: Bir nevi hafif yay.

ITLAK: İki türüdür. Birine Itlak-ı Muhtelis, diğerine Itlak-ı Sâkin denir. Itlak-ı sâkin oku tamamen çekip biraz durduktan sonra at-
maktır. Itlak-ı Muhtelis oku çektikten sonra bir söz söyleyecek
kadar durup hızla atmaktır.

İFLÂT: Okun yaydan çıkmasına denir.

İRTİAT: Titremek.

KABZA: Tutulan yer anlamına gelen bu kelime ayrıca kemankeşlikte ana
taşının sol tarafı anlamında da kullanılır.

KABZA ALMA: Atıcının, antrenöründen ve kurum başkanından merasimle
lisans almasından ibarettir.

KAŞ: Zehgirin arkasındaki deri parçası.

KAVS: Yay.

KEMÂN: Yay.

KEMANKEŞ: Okçu.

KEPÂDE: Gevşek yay. Çocukların bile çekebilecekleri kadar mukavemet
kuvveti az olan yaylara denir.

KİRİŞ: Yayı kurmaya, kurulan yayı germeye ve gerilen yayla oku
istenilen yöne atmaya yarar. Kat kat ibrişimden meydana gelir.

KOŞU: Eskiden ok müsabakaları, kayık yarışları gibi diğer bazı spor
müsabakalarına koşu denilmekteydi.

KUYU: Ayak yerinden 1115 gez olan mesafeye denir.

KUŞÂD: Yayın çekilip atılması.

KUŞTUVÂN: Bir nevi yüksük.

MÜŞEMMİ (= MUŞAMMA = MUŞAMBA): Kabzaya sarılıp elin kolay çalışması-
na yarar. Elin küçük ve büyüklüğüne göre çeşitli boylarda yapılır.

MENZİL AÇMAK: Ok atıcılarının rekor atışı denemesi veya kırılan
rekor için taş dikmek.

NAZAR: Nişanı gözlemek.

OK-DOKUNDU: Oka küşâd verdikten sonra yaya oturması.

PUTA: İçi; ince pamuk ve pamuk çekirdeği ile doldurulan, üstü ekse-
riyetle maruken veya kadife kaplı, kalınlığı 8-10 santim kadar
beyzi şeklinde iki ayak üstünde, etrafında çingiraklar olan,
nişan almaya yarayan hedefe denir. Çingiraklar isabeti haber
vermek için konur.

PUTA İBRİŞİ: Nişan oku.

REMY-İ SEMÂ: Uzun mesafe hava atışı.

REMY-İ SEDÂD: Hedef atışı.

SAZ ETME: Yaya düzen vermek.

SİPER: Yay gerilip ok atılırken sol bileğe takılan meşin bileziğin
üzerindeki yatağa siper adı verilir.

SOYA: Okun ucundaki sivri kemiğe denir.

ŞAKK: Yarık, yarılma.

ŞAST: Ana taşının sağ tarafına denir.

ŞEST: Atılmış, nişan almak.

TARAK: Ses, seda.

TEFVİK: Oku gizlemektir.

TEMREN: Okun ucuna konulan sivri alet. Fildişi veya demirdendir.

Altı çeşit temren vardır: Bunlar; üçgen, kare, yassı, zeytuni, uzun, kısa temrenlerdir.

TIMARLI YAY: Düzenlenmiş yay.

TİR: Ok.

TORBA GEZİ: Nişan gezi.

TUNÇ: Yayın tepelik kısımları üzerinde bulunan ve tunç yuvası adı verilen kertiklere çilelerin takılacağı yer.

YEL: Rüzgar.

YELE (= YELEK): Okun kuyruğunun ucundaki tüy.

YÜKSÜK: Yüzük.

ZEHGİR: Yayı gererken sağ elin baş parmağına takılan yüzüğe denir.

ZÜRKA: Berelenme, şişme, morarma, nasırlaşma.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDULLAH EFENDİ, Kanunnâme-i Rumât, Fatih Millet Ktb., No:914.
- ABDULLAH BIN MEHMED SALİH EL-EYYUBİ, Tezkiret-er Rumât (Hadis-i Erbaîn), Topkapı Sarayı Müzesi Ktb., E.H. 1418
- ALPTEKİN, Coşkun, "Selçuklu Paraları", Selçuklu Araştırma Dergisi, III., Ankara 1971, ss.435-591.
- ARBAK, Perihan, "Ok ve Okçuluk Hakkında Bibliyografya", Türk Kültürü, Sayı 22, 1965, ss.134-136
- ATABEYOĞLU, Cem, Okçuluk Tarihi, Türk Spor Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- ATABEYOĞLU, Cem, Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi, Fotospor Yayınları, İstanbul 1991
- AYANOĞLU, İsmail Fazıl, Okmeydanı ve Okçuluk Tarihi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, y.y., t.y.
- BUSBECC, Ogier Ghiselin de, Türkiye'yi Böyle Gördüm, (Çev.: Aysel Kurutluoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul t.y.
- BÜYÜK ANSİKLOPEDI, Milliyet Yayınları, III., Şubat 1991.
- ERKAL, Mustafa, Sosyolojik Açıdan Spor, Filiz Kitabevi, İstanbul 1983.
- İBN-İ RÜŞEN HATİP MEHMED EFENDİ, Kavsnâme (Fezâvil-i Remy), Süleymaniye Ktb., Hafid Efendi Kısmı, No:255.
- İNAN, Abdülkadir, Manas Destanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

- İRTEM, Süleyman Kâni, Türk Kemankesleri, Ülkü Basımevi, İstanbul 1939.
- KAFESOĞLU, İbrahim, Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yayınları, 3.baskı, İstanbul 1984.
- KÂNI, Mustafa, Telhis-i Risâil-ür Rimât, Fatih Millet Ktb., No:916.
- KÖSEÖĞLU, Neşet, Fatih Sultan Mehmet ve Okmeydanı, T.T.O.K. Yayınları, y.y., 1953.
- KUNTER, Halim Baki, "Okmeydanında Eski ve Yeni Çalışmalar", Ülkü, Yeni seri, III/31, 1943,
- KUNTER, Halim Baki, Atıcılar Kanunnâmesi, Tarih Vesikaları, II, sayı 10'dan ayrı basım, Maarif matbaası, İstanbul 1942.
- KUNTER, Halim Baki, Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar, Cumhuriyet matbaası, İstanbul 1938.
- NUTKU, Özdemir, IV. Mehmet'in Edirne Şenliği, T.T.K., 2.baskı, Ankara 1987.
- OKÇULUK HAKKINDA HÜLÂSA, (Anonim), Yay.: Hüseyin bin Ahmet Erzurûmî, Nureddin Rüştü Büngül, Ülkü Basımevi, Konya 1944.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Devim ve Terimleri Sözlüğü, II., 2.baskı, M.E.Basımevi, İstanbul 1971.
- REVNAKOĞLU, Cemalettin Server, "Fatih'in Kurduğu Okmeydanı ve Okçular Tekkesi", Tarih Konuşuyor, V/25, 1966, ss.2067-2071
- SPOR ANSİKLOPEDİSİ, Milliyet Yayınları, İstanbul 1991.

- UNAT, Faik Reşit, Hicri Tarihleri Miladi Tarihlere Çevirme Kılavuzu, T.T.K. basımevi, Ankara 1988.
- YILDIZ, Doğan, Türk Spor Tarihi, Uç-er yayıncılık, İstanbul t.y.
- YÜCEL, Ünsal, Sultan Mahmut II Devrinde Okculuk, Türk Etnoğrafya Dergisi, sayı 10(1967)'dan ayrı basım, T.T.K. basımevi, 1968.
- YÜCEL, Ünsal, Kültür Tarihimizde Okculuk Sanatı ve Müesseseleri, İ.Ü. Kütüphanesi, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1971.
Tez No:8313